

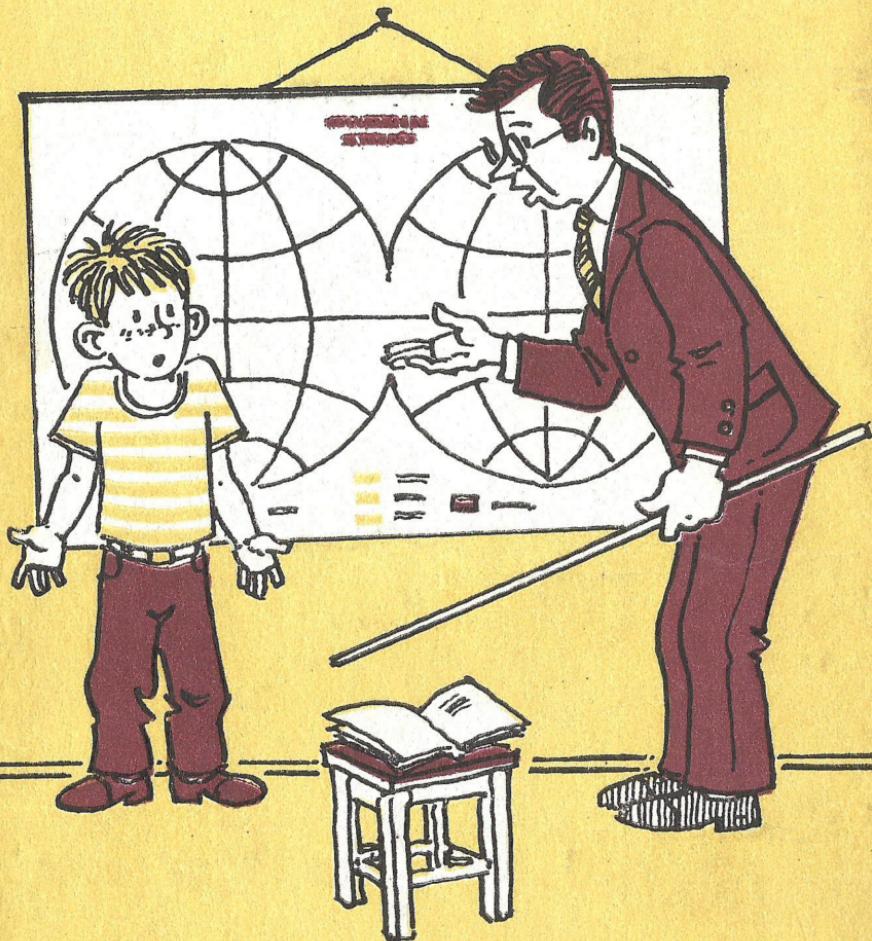
Б.81(477)106

ДМИТРО БІЛОУС

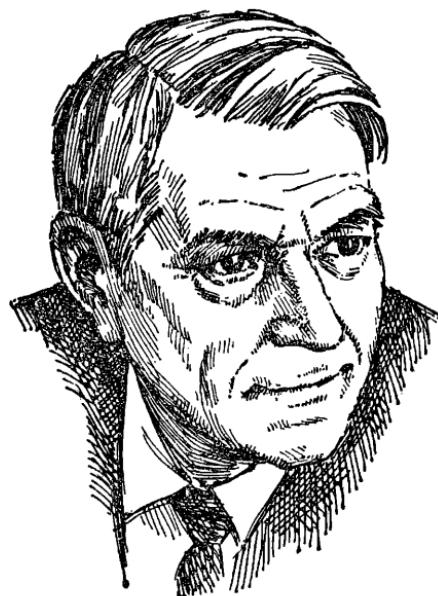
ВЧУЄСЯ НА УЧЕРБІ

561

В КЛАСІ І В ЛІСІ

Sinoy

ДМИТРО БІЛОУС

В КЛАСІ І В ЛІСІ

ВІРШІ ТА ПОЕМИ

Для молодшого
шкільного віку

ХУДОЖНИК
ВАЛЕРІЙ МАНУЙЛОВИЧ

КІЇВ «ВЕСЕЛКА» 1990

**ББК 84Ук 7
Б 61**

Вірші та поеми відомого українського поета і перекладача, лауреата Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка та республіканської премії імені М. Рильського про рідний край, про життя школярів, рідну мову, її красу й неповторність.

Редактор видання та автор передмови
ВАСИЛЬ КЛІЧАК

Б 4803640202—187
М 206(04)—90 143.90.

ISBN 5-301-00743-2

© Дмитро Білоус, 1990
© Валерій Мануйлович, 1990,
ілюстрації

НЕЗНИЩЕННЯ ДИВО КАЛИНОВЕ

З юних літ захоплювався Дмитро Білоус красою й мило-звучністю рідної мови, дуже подобались йому давні назви вулиць, куточків, балок у рідному селі Курмани Недригайлівського району на Сумщині, де він народився 24 квітня 1920 року.

Дмитрик був десятою дитиною в селянській сім'ї. А всіх дітей — одинадцять. Діти звикли ділити між собою радощі і біди. Виростали в атмосфері чуйності і доброти. Їхня мати мала лагідну вдачу. І хоч інколи хтось із дітей і пустував, вона ні на кого не піднімала руки, хіба що дубцем погрожувала. Посилає, бувало, когось із хлопців до колодязя та й каже: «Принеси, спасибі тобі, сину, відерце води». Оте «спасибі тобі» за ще не зроблену роботу дітей окріяляло, вони працювали весело, без примусу.

Мамина мова назавжди увійшла в душу майбутнього поета.

Назви сусідніх сіл викликали в нього захват: Чернеча Слобода, Сакунова Слобода, або Сакуниха, Слобода Терни, Красна Слобода. Зародження цих слобід сягає в далеку минальшину, коли, поневолені чужоземцями та своїми ж гно-бителлями, українські селяни з Правобережжя втікали від ярма на вільні лівобережні землі і засновували майбутню Слобожанщину.

Про це є в Дмитра Григоровича вірш. А також вірш «Бі-

лий вус» — про походження власного прізвища; «Курмані» — про назву рідного села; «Ходумент» — про назву хутора на Сумщині. Ці та багато інших віршів увійшли до книжки «Обережно: слово!». Але то — для дорослого читача. А що ж для дітей?

Для них, цікавих і допитливих, написав Дмитро Григорович десять книжок. Не одному поколінню читачів відомі такі з них, як «Упертий Гриць», «Пташині голоси», поеми «Сад на Лисій горі», «Веселій Кут» та інші.

У пропонованій вам, юні читачі, книжці зібрано вірші з багатьох дитячих книжок Дмитра Білоуса. Є тут щирий, не-підробний гумор («Упертий Гриць», «Гриць Гачок»), є велика любов до квітучої природи, наших менших друзів (окрім згаданих «Пташиних голосів» — «Лікарня в зоопарку»). Одне слово, дія книжки відбувається і в класі, і в лісі.

Чи не найбільшу славу принесла Дмитру Білоусу збірка «Диво калинове», випущена «Веселкою» 1988 року. Своїм читачам поет подарував книжку про рідну мову. Треба сказати, що творилася вона протягом усього його життя.

Деяких мовних питань Дмитро Білоус торкався ще у своїй першій книжці для дітей «Пташині голоси». Тут було багато звуконаслідувань. От, скажімо, строфа із вірша «Пригода в саду»:

Чом ворони: кар-кар-кар!
Чом летять, як на пожар?
І сорока: скре-ке-ке,—
прилетіла: що таке?

Поет цікавився літературою про життя птахів, відкрив для себе і читачів багато цікавого. Наприклад, така цікавинка: іволга відлітає з нашого краю аж на Мадагаскар, де сто-

лиця Антананаріву. Ось як уявляється їйому розмова перелітних птахів у поемі «Сад на Лісій горі»:

Крук до Іволги: Кар-р! Кар!
Ти куди? Мадагаскарр?! —
І вона їйому уривком співу:
Ан-та-на-на-рі-и-ву!

Такі рядки могли народитися тільки від великої любові до рідної говірки, усної творчості народу. Якщо, скажімо, уважно вслухатися, про що гомонять бабусі чи дідуся між собою, стільки перлин можна знайти! Як от така з народної пісні: «Ой матінко-вишня, чи я у вас лишня? Що ви мене туди дали, де я не привишила!» Як бачимо, навіть при незлагоді пошана до батьків зберігається. Народна етика — безсмертна!

Дмитра Григоровича довго мучила проблема — як запікавити юних мовною тематикою, який дібрati ключ до неї? Адже не тільки вивчення української мови як предмета, а й вживання, її, як кажуть дорослі, функціонування дедалі більше занепадало, через що зменшувалась кількість шкіл з українською мовою навчання. Поет прагнув зробити щось своє, аби привернути увагу малих школлярчат до краси нашої співучої слов'їної мови. Його внеском у цю благородну справу могли бути насамперед вірші.

І такі вірші народилися!

Спочатку вони прозвучали по радіо, а згодом прийшли до читача окремою книжкою. А скільки листів надійшло від радіослухачів! Дві з половиною тисячі! І потік цей не припиняється.

Так приязно, так схвально були зустрінуті і дітьми, і дорослими Білоусові рядки. Чим же підкорили вони людські

серця? І чому, власне, така назва і радіопередач, і книжки — «Диво калинове»? Ось що каже сам автор: «Чому така назва? Тому що в народі краса часто порівнюється з калиною, яка павесні вкрита білими квітами, а восени — янтарно-червоними гронами плодів і листя. Та й у піснях: «Дівчина, як калина», «Калинові мости», що з'єднують людей. І мова наша — калинова гілка в рясному саду братніх мов».

Написанню книжки віршів передував кумедний випадок, який стався із сином одного письменника Тарасиком і який так збентежив Дмитра Григоровича. П'ятикласник Тарасик записав поспіхом у щоденнику домашнє завдання: «Принести до школи клумачний словник». Замість «тлумачний» — «клумачний»! Мимовільна помилка учня викликала в поета бажання скористатися цим курйозом і ненав'язливо й тактовно поговорити з дітьми про рідну мову. Написавши вірш «Клумачний словник», Дмитро Білоус переконався, що на мовну тематику для дітей можна і треба писати. Так з'явилася вірші «Із прадавнього коріння», «Дорофей», «Загадка дитинства», «Невмирущий рушничок», «Це ж як вірш!», «На уроці математики» та багато інших. А ще — численні загадки, шаради, акrostихи.

Поет намагався подати ці твори делікатно, використовуючи не тільки багатющий досвід, глибокі філологічні знання, а й справжню педагогіку — народну, творчу, таку, яка була в комуні А. С. Макаренка. Там минало дитинство Дмитра. Сталося так, що в його рідному селі не було живої російської мови, тобто не було її носіїв, малій Дмитрик не чув її звучання. Тому й письмові роботи в школі комуни були для нього сущою мукою. Але зошити вів завжди сумлішно, з чого видно було, що хлопець старався. І досі в пам'ятку

Дмитру Григоровичу, як викладач російської мови С. П. Пушников повернув йому зошита з написом: «За ведение тетради — 5». Отже, не роздратувало його те, що зошит буквально рябів помилками, навпаки, учитель намагався заохотити учня до вивчення свого предмета.

Згадуючи своїх учителів, думає Дмитро Григорович про нинішніх продовжувачів справи Макаренка, Сухомлинського, про сьогоднішніх школярів. Чи не тому так часто бував він у школах, виступає перед дошитливою дітвою... Незаважаючи на свої сімдесят, подорожує по всій Україпі, приїздить туди, де його ждуть,— в школи, педучилища, педінститути...

Багатий творчий доробок у Дмитра Білоуса. Чимало збірок поезій, низка книжок для дітей, велика кількість перекладів з російської, білоруської, болгарської та інших мов. Недарма присуджено йому літературну премію імені Максима Рильського. А за книжку «Диво калинове» 1990 року він удостоєний найвищої відзнаки України — Державної премії імені Т. Г. Шевченка. А ще Дмитра Григоровича відзначено орденом Дружби народів. Уряд Болгарії нагородив поета і перекладача орденом «Кирила і Мефодія» I ступеня. Так поспанували творчу роботу Дмитра Білоуса у братній Болгарії, яка стала його незмінною любов'ю. Півроку жив поет у Софії, вивчав болгарську мову. Користувався книгами, спілкувався з людьми, дружив з багатьма болгарами, які відтоді завжди радо приймають його у своїх домівках. Робота над перекладами у Києві поглиблювала знання братньої мови, набуті в Болгарії. Яккаже Дмитро Григорович: «Коли полюбиш мову, вона ніби сама йде тобі назустріч». Тут варто зазначити, що поет вивчав мову у зрілому віці. І довелося

йому попрацювати в поті чола. Але це не втомлювало, допомагала любов до історії і культури слов'янства.

Доводиться іноді чути про те, що, мовляв, дорослій людині пізно вчитися. Щодо української мови, то її, як вважає Дмитро Білоус, дуже легко вивчити, бо пишеться все в під так, як і вимовляється (так званий фонетичний принцип).

Багато залежить і від самої людини, від її ставлення до мови. Часто на зустрічах з читачами Дмитро Григорович пануєтакий епізод з театрального життя. Коли славетного російського співака Леоніда Собінова запросили на гастролі до української опери, він, уже майже на схилі віку, почав учитися читати і розмовляти по-українському. Запросив своїм учителем літератора Павла Опанасенка, добивався (і добився!) ідеальної вимови. Перевчив арії Ленського, Loengrіна, Левіка з «Майської ночі». Корінний волжанин, співак із світовим іменем звертався мовою Шевченка, Франка, Лесі Українки до народу, який на той час переживав перші десятиріччя після скасування заборони на українську мову. На запитання, наскільки важко було вчити ролі, співак, кажуть, відповів: «Може, декому й важко, мені ж усе красиве западає в душу».

Тож нехай і вам, юні читачі, з дитячих літ западе в душу усе красиве.

Одна шанувальниця творчості Дмитра Білоуса надіслала йому рушника, а на ньому поруч з українським орнаментом із червонястими кетягами калини вишиті поетичні рядки з «Дива калинового».

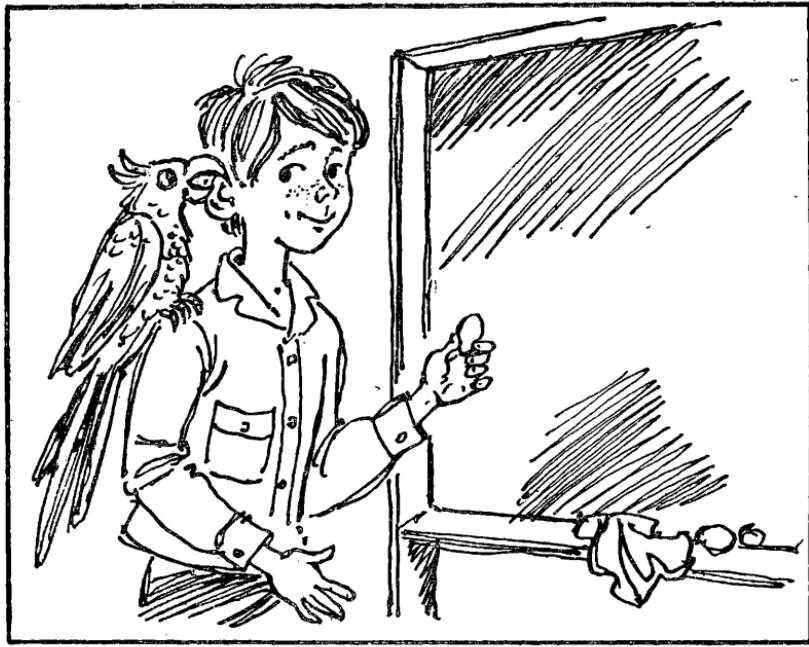
Дива калинове — наша рідна мова — живе, диші. Бо вона — незнищена.

Василь КЛІЧАК

УПЕРТИЙ ГРИЦЬ

ГРИЦЕВА МРІЯ

— Чи є в світі птиця краща,
ніж папуга говоряща?

— Ну, звичайно, що немає,—
Гриць Зубряк відповідає.—

Що той голуб, що та галка?
Какаду — жива шпаргалка!

Хто що скаже, прочитає —
все вона запам'ятає.

У кишенью чи під полу
ти береш папугу в школу.

Коло дошки стане туго —
«Виручай,— шепнеш,— папуга!»

І зубрійка ця відома
скаже все, що чула вдома.

Розвести б папуг-зубрійок —
не було б на світі двійок...

Це вам зовсім не дурниця:
тая птиця — мрія Гриця!

Та домріявсь він до того,
що в щоденнику у нього —

варто тільки подивитися —
отакенна одиниця!

МИМОВУХ

Чи не знаєте ви Петі Мимовуха,
що ніколи і нікого він не слуха?

Всі поради пропускає мимо вух.
Через те його й прозвали — Мимовух.

Всі заслухались: урок новий іде —
Мимовух собі і вухом не веде.

Коли щось йому у вухо і влітає,
то одразу в друге вухо вилітає.

Він схиливсь,— до скроні начебто рука,
й тут же нею в учнів зайчиків пуска.

Вчитель учням щось показує на карті —
Мимовух тим часом крутиться на парті.

Вчитель двічі зауважив, а вже втретє
виклика його, але... не чує Петя.

Шепчути учні: — Йди до дошки, Мимовух! —
Вийшов. Став. Чи онімів він, чи оглух?

На перерві всі до нього: — Що з тобою?
— Та-а,— промирив він на це й махнув рукою.

Так у першій чверті Петя Мимовух
цілі дні ловив старанно в класі мух.

В другій чверті й мух не стало,— не зівав,
цілу чверть ловив наш Петя в класі гав.

В третій — майже й на уроки не ходив,
бо на вулиці він витрішки ловив.

А в четвертій,— тут потилицю вже чуха,
жде він іспитів, неначе віл обуха.

ТУРБОТЛИВІ ДРУЗІ

Як тільки прокинеться
Петрик
у хаті —
радіють під вікнами
друзі
пернаті.

Підніметься з ліжка,
відкриє
фіранку,
а голуб воркує:
— Доб-р-ого
р-р-анк-у!

Горобчики ж можуть
завдати
і кривди,
бо все про уроки:
— Чи вчив ти?
— Чи вчив ти?

Та ще й прискіпучі —
зачівкають
хором:
— Чи вчив ти, чи вчив ти,
що задано
вчора???

А десь захопився
гулянням
чи грою —
від друзів пернатих
немає
спокою.

Найбільше ж діймають
тріскучі
сороки:
— А ско-ро уро-ки!
А ско-ро
уро-ки!

САШКО ЗАМАЗУРА

Гей, книги, тікайте подалі,
ховайтесь геть від Сашка,
бо будете в маслі, і салі,
і в сажі, чорніші горшка.

В Сашка у чорнилі всі щоки.
Чуприна — моя ти бідо! —
вихриться й стирчить на всі боки,
неначе сороче гніздо.

Сахається кішечка Мура,
у воду втік білий гусак,

бо вибіг Сашко Замазура,
із п'ятого класу хлопчак.

А клас загудів, наче вулик:
— Дивіться — оце так діла:
і крейда вже чорна, як вуглик,—
в Сашкових руках побула!

УПЕРТИЙ ГРИЦЬ

Хлопчина Гриць завзятий,
уміє працюватъ.
І ходить він у п'ятий,
і вчиться він на п'ять.

І хвильки не прогаяв —
усе читав книжки:
як воював Чапаєв,
про Щорсові полки...

Якось в ліску гуляла
товаришів юрба.
Під дубом Гриць і Алла
побачили гриба.

— Цур мій! — поперед Гриця
дівча біжить мерцій.
Гриць мав би поступиться,
але й собі: — Цур мій!

Кричать Олесь, Марійка:
— Не соромно тобі? —
Ледь не зчинилась бійка
в стривоженій юрбі.

Микола підбігає:
— Ну, Грицю, скаменись!
Чи більш грибів немає?
Ти краще поступись!

Та на слова Миколи
сердитий Гриць сказав:
— Чапаєв он ніколи
в житті не відступав.

А Гнат Грицька полаяв
і тут же пояснив,
що от якраз Чапаєв
такого б нє чинив.

Одне в бою важкому
відстоять отчий дім,
а друге — по-дурному
стояти на своїм.

Бо ясно й для дитини —
різниця немала
між волею людини
і вп'ертістю осла.

ПРО ІВАСИКА

Зі школи прибіжить Івасик,
збере круг себе дітвору,
на пса Рябка накине пасок
та й ну тягати по двору.

То чийсь кашкет жбурне на гілку —
мовляв, оце так висота!
То яку-небудь торохтілку
коту прив'яже до хвоста.

Весь день бешкетництво, непослух,
а ввечері дверима рип —
і вже сидить біля дорослих,
до телевізора прилип.

— Чого це ти усівся, сину?
А годі байдики вже бить! —
До нього мати в ту ж хвилину. —
Тобі ж іще уроки вчить.

І дід онука проганяє:
— От горе наше, далебі! —
Та головою похитає: —
І що ти думаєш собі?

— Росте незнайко... — каже мати.
Івасик тут надметься, злий:

— Як виросту — все буду знати,
а зараз я іще малий...

— Е ні, воно буває різно,—
дідусь йому.— Ось ти простеж! —
буває часом трохи пізно,
коли дуженько підростеш.

Наука — це така, брат, птиця,
що легше змалечку спіймати:
чого Івасик не навчиться,
того й Іван не буде знать.

В ЛІСІ

Як тільки сизої імли
підняв вітрець завісу,
Тимко, Антось і Гриць пішли
збирати гриби до лісу.

В Тимка й Грицька уже ось-ось
корзини будуть повні.
В Антося пусто. Та Антось
спокійний, правда, зовні.

Аж тут луна пішла: — Агов! —
кричить і він, щасливий: —
І я знайшов! І я знайшов!
Диви, який красивий!

До хлопців мчить, як метеор:
— Оце так печериця! —
Тимко поглянув: — Мухомор!
Та він же не годиться!

Пташки: хи-хи! Пташки:
пінь-пінь!

Сміються із Антося.
А ось таке, немов курінь,
гілля вгорі сплелося.

Антосик голову задер,
ніяк не знайде втіхи:
«Грибів немає? Що ж, тепер
Шукатиму горіхи!»

Пройшов стежки разів по п'ять,
галяви всі облазив:
«У мене ноги вже болять,
болять у мене в'язи!..»

Та вгледів стовбур, з верховіть
одсяює сріблистим:
— Он гляньте, хлопці... пісадіть!
Щось мерехтить між листом.

Оце красуню лісову
знайшов! Яка велика!
Отут уже кислиць нарву! —
А Гриць: — Та то ж осика!..

Додому вже Антось ні з чим
стежками йшов густими.
Та поділились друзі з ним
дарами лісовими.

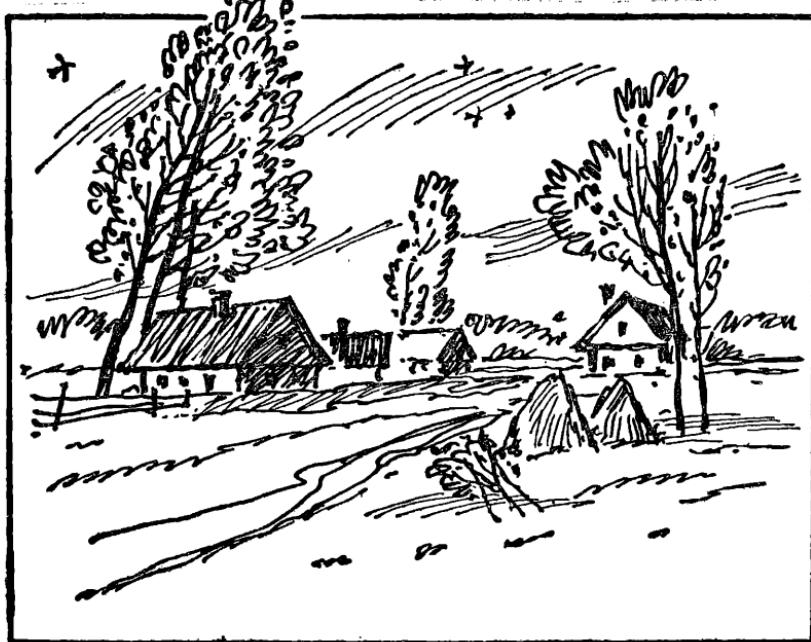
Подер штанчата до колін,
щоб досвід власний мати.
Зате вже сам побачив він,
то може й вам сказати:

— Не родять груші на вербі
й кислиці на осиці,
і смак не в кожному грибі,
а це вам не дрібниці!

ДИВО КАЛИНОВЕ

ВОГНИЩЕ РОДИННЕ

На світі білому єдине,
як і дніпрова течія,
домашнє вогнище родинне,
оселя наша і сім'я.

Ми відтоді початки лічим,
як муж з камінням і паліччям

за звіром кидався вдогонь,
а жінка берегла вогонь,

вогонь, що предки розкладали,
здобутий ними від тертя;
пожитки різні, причандали,
що перейшли з первобуття.

Й слова житейські, необхідні,
що проростали, як зерня,
вогнем освячені і рідні:
горнувшись, горниця, горня.

Хоч їх походження і різне,
немає в цьому дивини.
Та дух вітчизни, материзни
несуть і досі нам вони.

Слова, що доти їх не знали,
первісні, трепетні слова,
що зігрівали і єднали,—
і мова врунилась жива.

В щасливі і в тяжкі години —
куди б нам не стелився шлях —
не гасне вогнище родинне,
в людських запалене серцях,

З ОДНОГО ДЖЕРЕЛА

Де вам, друзі, траплялось,
щоб од міста, села
три ріки розливалось
з одного джерела?

Що не річка, то мова
прагне, рине у світ
од безсмертного Слова,
що про княжий похід.

Що не річка, то мова
з-понад волзьких степів:
це російська чудова —
гусел радісний спів.

Що не річка, то мова
з-над Славути-Дніпра:
українська чудова —
кобзи сонячна гра.

Що не річка, то мова,
де шипшини корал:
білоруська чудова —
ніжний видзвін цимбал.

Від Русі розливалось
три могутніх ріки.
І тепер побратались
на віки, на віки.

НАЙДОРОЖЧЕ

Синів і дочок багатьох народів
я зустрічав, які перетинали
гірські й морські кордони і на подив
багато бачили, багато знали.

Я їх питав із щирою душою:
— Яку ви любите найбільше мову? —
І всі відповідали: — Ту, що нею
співала рідна мати колискову.

ВІЧНО ЖИВА

А мова не корилася царю —
ані царю, ані його сатрапам,
з орлом двоглавим стаючи на прю,
що брав її у пазуристі лапи.

Несла вустами віddаних синів
мужицьку правду ту, що є колюча,
сміялася з ненависних панів,
що їхня правда на всі боки гнучка.

Плюндрованій, не надавали прав,
немов на звіра, об'являли лови.
Орел впивався в душу, тіло рвав —
він був безмозкий, хоч і двоголовий.

Заборонити дереву рости,
ширяти вольній птиці у блакиті,
живій ріці між берегів плисти,
ходити сонцю по своїй орбіті?

Заборонить дощеві поливати
гінке стебло, щоб не росло колосся,
поетові — писати і малювати,
щоб приректи народ на безголосся?

О як хотіла, прагла воля зла,
щоб ти була лиш суржик, мішанина:
щоб вічно недорікою була
на втіху скалозуба-міщанина!

Хай давню жуйку міщанин жус,—
воскресли, піднеслися духом люди.
Бо є в народу Жовтень, Ленін є,
і рідна мова є і вічно буде!

ВЕСЕЛКОВИЙ РОЗМАЙ

Порипують роменським шляхом гарби,
Сулою тихо хлюпають човни.
І плине люд з своїм нехитрим скарбом
на ярмарок у наші Курмани.

Вози на вигоні. Стирчать голоблі.
Корови й коні поблизу осель.

Горшки і хомути. Мішки картоплі.
І крутиться весела карусель.

А нам, малим, усе цікаве вдвічі:
хто звідкіля прибув до Курманів:
Вусатий дядько — з *Ракової Січі*,
той — з *Білої Берези*,
той — з *Тернів*.

Хтось приміряє теплі рукавиці,
когось приваблює садовина.
— А ви звідкіль?
— З *Погожої Криниці*,
ті — з *Білонілля*,
ті — з *Лебединя*.

І назви в юнім серці зазвучали,
як щось казкове, дивне, чарівне,
немов далекі зоряні причали,
кудись манили, кликали мене...

Хто так назав ті селища навколо?
Хто оспівав діброви і лани?
У небі місяць, як млинове коло,
а на землі — *Климентові Млини*...

Красо моя ти, Сумщино, Сумщино,
куди не кинь — барвистих слів розмай:
Ромен, Боромля, Липова Долина,
Березів Яр, Лука, Зелений Гай...

Так зберігає мова калинова
на гронах дивних свіжості росу,
щоб у майбутнє музикою слова
нести душі народної красу.

ДУХМЯНИЙ ДИВОСВІТ

У спеку й дощ — без паніки —
і ясним гожим днем
з учителем ботаніки
ми влітку в мандри йдем.

Гудінням бджіл озвучений
духмяний дивосвіт:
і паничі тут кручені,
і королевий цвіт.

А хто розбрязкав схилами
під гомінке цвірінь
цю жовту цвіть на килими,
цю золоту яскрінь?

Лист голий із росинками,
холодний, а на споді —
укритий волосинками
і теплий. То в народі

і стали мати-й-мачуха
ці квіти називати:

холодний верх — то «мачуха»,
а теплий спід — то «мати».

Спочинемо у тіні ми:
ось прямо біля ніг
із вузликами синіми
стоїть петрів батіг.

Та зовсім то не вузлики,
не плетив торочки,—
то неба сині кусники,
блакитні квіточки.

Всі назви ми записуєм
(а дощик — мов крізь сито).
Залитий парк мелісою —
немов меди розлито.

Уже до дому близько ми,
всё рідне навкруги.
А нас дощу і блискавки
періщать батоги.

У спеку й дощ — без паніки —
і ясним гожим днем
з учителем ботаніки
ми з подорожі йдем,

РІДНЕ СЛОВО

Ти постаєш в ясній обнові,
як пісня, линеш, рідне слово.
Ти наше диво калинове,
кохана материнська мово!

Несеш барвінь гарячу, яру
в небесну синь пташиним граєм
і, спивши там від сонця жару,
зеленим дихаєш розмаєм.

Плекаймо в серці кожне гроно,
прозоре диво калинове.
Хай квітне, пломенить червоно
в сім'ї великій, вольній, новій.

КЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Тарасик набігавсь,
примчав із двора.
Уже й за уроки
сідати пора.

Ось віршика вивчив,
задачі зробив.
В щоденник заглянув —
тревогу забив.

Гласить неодмінний
шкільний записник:
«Принести до школи
клумачний словник».

Завдання у класі
він сам записав.
А що за словник то —
і досі не вінав.

Прибіг до бабусі,
що прала рушник:
— А що таке,— каже,—
клумачний словник?

— Клумачний? — бабуся
на те хлопчаку,—
та, мабуть, що носять
його в клумаку!

Сестричка сміється,
шивидка на язик:
— Сам,— каже,— доклумай,
який це словник!

Та це вам не шахи,
це вам не лото:
кого не спитає —
не знає ніхто.

Спитав у сусіда —
вже дещо нове:
— В нас,— каже,— в будинку
письменник живе.

По радіо мову
веде про слова.
Слова — це перлинни,
це дивні дива!

Піди ти до п'ого —
у нього книжки.
Він знає й розкаже
про всі словники.

Ну що ж, як розради
немає піде,
в квартиру поета
Тарасик іде.

Ось дзвонить, заходить:
— Будь ласка! — гука, —
клумачного дайте
мені словника!

Поет усміхнувся:
— Ти просиш дарма:
клумачного,— каже,—
в природі нема.

Клумачний... То, мабуть,
почулось... Пробач,
бо той, хто тлумачить,
той зветься — т л у м а ч.

Буває, що слово
відоме давно,
а знає не кожен,
що значить воно.

І тут у пригоді
стає визначник
скарбів наших мовних —
т л у м а ч н и й словник.

Тарасику, світла
твоя голова,
ану, зустрічав ти,
наприклад, слова:

красуля, красоля?
Словник розгорни —
і зразу побачиш,
що значать вони:

красуля — красуня,
красоля — цвіток
і тут же: *краснуха* —
хвороба діток.

Оде ж і тлумачний
словник! Зрозумів?
А є словники ще —
по ходження слів.

Любити життя —
звідси йде життєлюб.
А шлюб — від слюбитися —
слюб — отже й шлюб!

Вивчатимеш мову:
слова — в голові,
любоv до них — в серці,
в самому естві.

— Слова в голові? —
розсміяvся хлопчак.—
То, значить, для слів
не потрібний клумак!

Радіє письменник
з тямкого дружка:
— Як любиш, наука
тобі не важка.

Ціннюща в людини
до знань непасить
Їх за плечима,
тих знань, не носить.

— Спасибі! — Тарасик
додому побіг.
І ледве, зраділій,
ступив на поріг.

— Доклумав! — гукає
сестричці своїй.
А потім біжить
до бабусі мерщій.

Примчавши на кухню,
червоний, як мак:
— Бабусю! — кричить,—
не підходить клумак!

Ціннююча в людини
до знань ненасить.
І знань за плечима,—
гука,— не носить!

ІЗ ПРАДАВНЬОГО КОРІННЯ

Що не мова — чудо, диво.
Чув, наприклад, ти оці
назви — як звучать красиво
білоруські місяці?

Перший — *студзень*, другий — *люты*,
третій місяць — *сакавік*,

а четвертий — *красавік...*
Скільки ніжності в них чути!

Місяці в болгар і нині
всі зовуться по-латині:
януарі, февруарі,
март, апріл, але другарі

назви знають ще й народні,
що живуть і по сьогодні.

Січень в них — *великий Січко*,
лютий — менший Січка брат,
і тому *малий* він *Січко*,
хоч зима й не йде на спад.

Березіль же — *баба Марта...*
І живий тут кожен місяць:
той ріку скував не жартом;
той чобітъми глину місить.

Всі підмітили народи,—
календар життя, природи!
Дивовижно йдуть у парі
і январь і януарі!

Все красиве, все погідне
у сплетінні запозичень,
і близьке всім нам, і рідне —
січень — *студзень*, *Січко* — *січень...*

Чуеш? Наче нив подзвіння,
щойно вистигне колосся...
Із прадавнього коріння
проросло, переплелося...

ДОРОФЕЙ

Де я вперше чув російську мову?
На Роменщині, в глухім селі.
В пам'яті моїй зринає знову
спогад про дитинство на Сулі.

З тих років двадцятих бачу й досі:
коли голод грав до нас людей,
жив у тітки нашої Ходосі
хлопець з Волги, звався Дорофей.

В латацій до нас приходив світі,
грався з нами, за м'ячем гасав.
В нього очі — як волошки в житі,—
мов про нього Головко писав.

В хаті нас не двійко і не трійко,
не як з рукавички — як з мішка.
В тітки ж за Сулою Дорофійко
ріс коло ще меншого Мишка.

Якось він зайшов до нас у хату
(а було тоді йому літ шість),

до макітерки метнулась мати,
пиріжка дас, а він не єсть,—

взяв за пазуху, картуз на брови:
— Що я Мишутке понесу...—
Так спізнав я і чарівність мови,
і російської душі красу.

ГОВОРИ, ЯШКО, ІЩЕ РОЗКАЗУЙ!

Як була після війни розруха,
дядько Білик взяв торбину: що ж,
поки що прощай, ріка Ревуха! —
та й подався із синком за Сож.

Взяв він хліба й солі на дорогу
(бо дорога довга і важка).
Добре, що з собою на підмогу
підхопив кмітливого Яшка.

Тесля там робив хліви, сараї,
поправляв на зиму реманент.
А Яшко, як це в майстрів бував,
щось тесав та подавав струмент.

Од хлоп'ят почув він про героїв,
про відвагу їхню на війні,
і незчувся, як слова засвоїв,
білоруську мову і пісні.

І за кілька місяців по тому
(непомітно літній час зрина)
повернулися вони додому,
заробили бульби і зерна.

І Яшко став дітям говорити
все, що чув за Сожем від хлоп'ят.
Обступають хлопця наші діти,
розділяють з голови до п'ят.

Полонить Яшко, чарує павіть
дзвінко-ніжним білоруським «дзє».
Оголошує, чита напам'ять —

Янка Купала:
«А хто там ідзе?»

Білоруська мова — наче казка,—
вперше чують Таня, Коля, Гриць:
— Говори, Яшко!
— Ды калі ласка,
буду і чытаць і гаварыць...

І вони ізнов то біля хати,
то біля Ревухи бережка
сходяться гуртом, щоб розпитати,
щоб послухать Білка Яшка.

Де Яшко з'являється — одразу
неодмінний хвостик дітвори:
— Говори, Яшко, іще розказуй!
— Говори, будь ласка, говори!

НА КОЖНІМ КРОЦІ

В житті робив ти свій перший крок,
сьогодні в школу йдеш на урок.

А що ідеш ти, то робиш кроки,—
отак і вийдеши у світ широкий.

І раптом думка поміж думок:
а що за слово цей самий *крок*?

Тут щось цікаве тайтись може,
бо й слово *кrokva* на нього схоже!

Та слово, друже, знань вимагає,
в болгарській мові є *крак*¹ — нога.

А в білоруській є слово *крочыць*²,—
уже й не треба мізки морочить.

А як відкрилися нам *крок* і *крак*,—
тоді звідкіль же російське *шаг*?

Згадай тут відстань, ту, на яку ти
ногою можеш вперед сягнути —

один раз ступиш — один і сяг,
а сяг прадавнє дало нам — шаг.

---

¹ Крак — від праслов'янського корок — нога.

² Крочыць (дієсл.) — крокувати.

Отож і справді кінець мороці.
А що потрібно на кожнім кроці?

На кожнім кроці — знання, знання,—
інакше йтимеш ти павмання.

СОБІНОВ СПІВАЄ

Собінов приїхав на гастролі.
Золотий сезон. Найкращі ролі.
Собінов співає на Вкраїні
ув «Онегіні» і в «Лоенгріні».
Собінов співає в «Майській ночі».
Тисячі послухати охочі.

Наша опера заледве набирає сили,
й раптом — світове імення в ній оголосили.

Жовтню — перший лиш десяток. Ще зіють рани,
ті, що нашому народу завдали тирагні,

як була на рідну мову лута заборона,
як жорстоко її царська тиснула корона.

А сьогодні море звуків плеється безкрас:
в українському театрі Собінов співає.

Але що це? Ярославець, корінний волжанин,
українською співає. Знак любові й шані.

Для волжанина, напевне, нелегка то праця —
кожне виплекати слово, знати, не збиватися!

Сотні слухать Лоенгріна й Ленського охочі
і Левка у «Майській ночі» слухать до півночі...

Грім овацій. Свіжі квіти. Захват по виставі.
Коло нього і артисти, й глядачі цікаві.

— Ви пробачте нам,— аж сяють молоді дівчата,—
а по-українськи важко ролі вам вивчати?

Він, симпатію відчувши в їхньому нестримі,
лиш очима усміхнувся, ще в костюмі й гримі:

— Може, декому і важко, та признатись мушу,
легко все мені красиве западає в душу.

У Москві я Заньковецьку бачив на гастролях,
українських корифеїв у найкращих ролях.

В юні роки з ними павіт виступав укуші
у Садовського Миколи в українській труні...

В нашім мовнім багатоголосі
Собінов хвилює нас і досі.
Золота сторінка не зів'яне.
То хіба ж могли тоді кияни,
як і харків'яни, й одесити,
на руках артиста не носити!

ЗАГАДКА ДИТИНСТВА

Враження дитинства — ясновесні!
Слів краса! Звідкіль іде вона?
Наче загадки якісь чудесні:
рідна мова — дивна дивина!

Вперше у житті штанці крампі
хлопцеві придбали у Ромні.
Лиш надів — усій йому: — Митянчик,
ти — як янчик!

Перший раз купили сорочину
Колі в Недригайлові — з сатину.
Лиш надів — усій йому: — Колянчик,
ти — як янчик!

— Що за янчик? — хтось спитав.
І сивий
батько наш поважно відповів:
— Так говорять, коли хтось красивий,
так ми чули од своїх батьків...

Я цікавивсь цього слова змістом,
в словниках шукав його стократ...
Та в Чехословаччині туристом
побував і розказав мій брат:

— Знаєш, хто наш Янчик благородний?
Як не здогадались ми? Це ж той

люблений словак, герой народний,
справді красень, Яношик-герой!

Я зрадів: усе — в єдинім слові,
все в іменні! Отже сумнів пріч.
Яношик! Але в розмовній мові —
Яншик, Янчик — ось у чому річ!

Слово пломенить червоним маком
(над легендою не владний час!)
Як його передали словаки?
Як воно долинуло до нас?

ГУСИ

Професора Баженова¹ уроки
усе життя я буду пам'ятати.
Байки Крілова повторяли, поки
не навчимося правильно читать.

Професор нас вимовою чіткою
подивувати нагоди не мінав:
— Читайте так: «*Лозиною гнучкою*
на продаж селянин гусей до міста гнав».

---

¹ Баженов Микола Михайлович (1885—1963) — професор Харківського університету. На громадських засадах вів міський гурток виразного слова, який відвідували і школярі.

Читаючи, ви уявіть картину:
гусей, і селянина, і лозину.

І я згадав, як дядько Єлісеї
наймав підпасичів гонить гусей:
ледь світ в Ромен погнати і дотемна
за двадцять верст вернутися з Ромна.
За те, що віджене гусей Марійка,
дивися, й набіжить якась копійка.
Але «гел-гел» для старшої сестрички
нє раз слізми кінчалося з незвички.

Згадав я на запятті той маршрут
і вже забув, чого сиджу я тут.
Професор бачить: — Митю Білоусе,
куди твої помандрували гуси? —
Певніше я спираюсь на парту
від теплого професорського жарту.
А він киває — повторять за ним:
«Тож наші предки врятували Рим!»

Проказую рядок, але на думці
ізнов сестра, окрасець хліба в сумці...
І вже через гусей тих на траві
Ромен і Рим змішались в голові...
Не знаю я, чи справді від павали
спасли ті гуси Стародавній Рим,
а нас від злиднів трохи рятували,
коли я був малим...

ЧУДЕСНІ БАРВИ

Які чудесні барви у нашій рідній мові,
які відтінки різні від Сейму аж по Сяні!
У Києві говорять інакше, ніж у Львові,—
і чорногуз, і бусол, лелека і боцлян...

Так наче називаєш різновиди лелек ти,
а це лише різні назви, синонімічний ряд.
А є ще риси мови, що звуться — діалекти:
це говори місцеві на дещо інший лад.

На Київщині (в Літках) взуття зовуть *обувка*,
а огірок звичайний в Чернігові — *гурок*,
а кошик на Поліссі (в Іванкові) — *кошувка*,
і назви, і вимова різняться що не крок.

Раз якось на базарі професор із столиці
заговорив із дідом, що ягоди привіз:
— То, значить, на Поліссі вродили полуниці?
Я бачу, ви з-над Снові, із хутора Рогіз.

Дід витріщає очі — і як це може бути?
— То ви з Рогозу родом? Мо, інженер? Поет?
— Та ні, я просто знаю, як де говорять люди:
прислухуюсь до мови — і в цьому весь секрет.

МИХАЙЛО СВЕТЛОВ ЧИТАЄ РУДАНСЬКОГО

Ні, їй-право, дивне сяйво є навколо слова!
Українську мову в Ялті чув я від Светлова:
про Руданського Степана принагідно мовив,
і полинув на Україну вітру ніжний повів.

Ми з будинку йшли до моря смуглі, загорілі —
Луговської, Светлов і тут же — Вікстрем,
Нонешвілі.

Говорили, що Руданський лікував тут хворих
і ходив по цих завулках і по цих ось горах.

— Да,— сказав Светлов,— Руданский —
и поэт и личность.—
І додав по-українськи: — Співомовки —
вічність!
Як там здорово у нього,— осміхнувсь
грайливо,—
про торговців співомовка... я зіб'юсь можливо:

«Зайшов мужик до крамниці,
а пани сміються:

— Тут не дъоготь, тільки дурні
одні продаються.—

А мужик ім: — Тож нівроку
добре торгувалось,
щойно два вас таких гарних
на продаж зосталось...»

Бистрі скутери по морю мчали повним ходом,
а Свєтлов стояв високий, схожий з Дон Кіхотом.
Повідав нам співомовки з сатиричним вістрям,
всі сміялись, особливо Нонешвілі й Вікстрем.

НЕВМИРУЩИЙ РУШНИЧОК

На декаду в Ташкент з України
прилетіли і старші майстри
і з молодшої їхньої зміни
два поети: обидва Дмитри.

Заповняють картки в готелі,
аж підходить дівча: — Я — Зухра,—
усміхаються очі веселі
до гостей з-над Славути-Дніпра.

У руках записна в неї книжка:
— Хочу,— каже,— в концерті для вас
заспівати «Рушник» Малишка,—
підкажіть українські слова.

Переглянулись два поети
(щойно в світ «Рушничок» злетів):
сяк-так знають перші куплети,
а з останнього — кілька слів.

Та не знати свого — це ж сором,
і не скажеш про це Зухрі.

Що ж, згадаєм, мовляв, відтворим,
як звучить у нас на Дніпрі.

А воно, знайоме до болю,
в голові не все ожива.
Що робить? Дали собі волю —
повставляли свої слова.

І чудово Зухра проспівала,
заворожена зала була:
«Рідна мати моя, ти ночей не доспала
і водила мене у поля край села...»

Прозвучав «Рушничок», півроку!
«Біс! — кричать узбеки.— Ура!»
Але якось через півроку
прибула на Вкраїну Зухра.

Виступає вона з концертом,
пісню в нашій столиці співа.
Із узбецьким легким акцентом
вимовля українські слова.

Та цікаво, що буде далі:
тут найвищі ноти бери,
бо Малишко сидить у залі,—
це помітили два Дмитри.

Пісня стелиться, пісня лине,
та чи автору це не в гнів:

слів Малишкових — дві третини,
а третина — слова Дмитрів.

— Видно, сплутали щось узбеки? —
пастороживсь поет.— Що таке?
Щось незвичне, немов далеке,
але серцеві все ж близьке!

А Дмитри підвелися знишка
(поряд ложа їх — бенуар),
поглядають в партер на Малишку,—
аплодув Зухрі пісняр.

Та кому на серце не ляже?
І Малишко просяяв: — Біс!
Я не знав, що «Рушник» мій,— каже,—
варіантами вже обріс!

ЗЛІТКИ ЗОЛОТИ

Чи ти задумувавсь, відкіль оті
у нашій мові злитки золоті?
Як памистини, диво калинове —
частини мови!

Який співець, поет, який письменник
уперше слово вигадав — іменник?
Іменник! Він узяв собі на плечі
велике діло — визначати речі,—

ім'я, найменування і наймення:
робота. Біль. І радість. І натхнення.

Ну а візьмімо назву — *дієслово*,
само підказує, що *діє слово!*
Ще й прикладу на нього не навів,
а вже до півдесятка дієслів!

Прикметник дасть іменнику — предмету
якусь його ознаку чи *прикмету*.

Числівник може визначити тобі
число речей, порядок при лічбі.

А поспітай звичайного *займенника*,
за кого він у мові? *За іменника!*

(Хоч може цей наш скромний посередник
замінювати числівник і прикметник.)

Прислівник звик, незмінюваний в мові,
ознаки різні виражать *при слові*.

Сполучник каже: скромну роль я маю,
але слова я в мові *сполучаю*.

І *частка* мовить: слово я службове,
але людині чесно я служу.
І, будьте певні, в інтересах мови
і так і ні де треба я скажу.

А вигук може пролунать як дзвін,
у мові, мабуть, найщиріший він!

«Ура! — гукнеш ти друзям неодмінно.—
Сьогодні з мови я дістав «відмінно»!»

Частини мови! Назви наче й звичні,
полюбиш їх — красиві, поетичні!

«Відмінно» заслужив ти. Знав — чудово.
Це за любов найвища з нагород.

Хто ж так назвав оці частини мови?
Назвали вчені.

Й підхопив народ!

ЦЕ Ж ЯК ВІРШ!

Є ще люди сонні, наче сови,
а глухі до слова — це найгірш.
Ти до рідної прислухайсь мови,
прокажи відмінки — це ж як вірш!

Називний питав: *хто ти? що ти?*
Хоче він про наслідки роботи
і про тебе чути лише похвали,
щоб тебе як приклад називали.

Родовий доскіпує свого —
хоче знати він: *кого?* *чого?*
І про тебе знать, якого роду,
що немає роду переводу.

Все давальний дасть — не жаль ѹому,
але хоче знати: *кому?* *чому?*
Знать про тебе, гожого на вроду,
що дасши і ти свому народу?

У знахідного свої потреби:
він — *кого?* і *що?* — питає в тебе.
І кого всі ми за друзів маєм,
і що друзі роблять нам навзаєм?

А орудний хоче знати: *ким?* *чим?*
У труді *орудуй* разом з ним.
Хоче знати: що златний ти утнути?
Чим ти сильпий? *Ким* ти хочеш бути?

А місцевий — *де?* *В якому місці?*
Хоче знати — у селі чи в місті?
Кличний закликає всіх навколо:
гей, Іване, Петре чи Миколо,
ви не будьте сонні та байдужі —
у житті нема нічого згірш.

Рідна мова! В ній слова — як ружі,
а самі відмінки — наче вірш.

НА УРОЦІ МАТЕМАТИКИ

Він до класу зайшов неквапливо,
крейду взяв і, немов чарівник,
вивів числа на дощі красиво:
— Ось вам *ділене, частка, дільник.*

Заспівало нам слово *доданок*,
мов дударик заграв на дуду;
а *дільник* — як щільник із дуплянок,
що дідусь нам зібрав у саду.

Частка, множник, добуток, остача —
квітів жмутик, і бджілка гуде;
оживають слова — і задача
веселіше до розв'язку йде.

Зачаровані мовним розмаєм,
що росою спадає з розгіль,
ми в учителя щиро питаем:
— А відкіль це буяння? Відкіль?

— Від землі слова рідного соки,—
усміхнувсь він, скінчивши урок.—
Це — поезії небо високе,
що людину зове до зірок.

ДІЄ СЛОВО!

Бистрі очі, вмілі руки,
рухи точні, як слова.
Вияв радості і муки —
слова, мови плоть жива.

Де леміш і чересло —
розрослось колосся,
сиве жито поросло —
слово розцвілося!

Де сокири звуки чисті,
пилки виспіви прості,
тирси розсипи злотисті,
мови злитки золоті.

Де позначило тесло
біг коліс, полоззя,
де цвілося ремесло —
слово розцвілося!

Стружок кучері русяви,
сиві вуса конопель,
па Дніпрі, Сулі, Росаві —
не за тридев'ять земель.

Де загонило весло
в сіть йорша, лосося,
з мислі слово проросло —
слово розцвілося!

Далі — лопать замість весел
і машина замість рук,
від старих простих ремесел —
в царство мудрості наук.

Щоб ракету понесло
в зоряне міжгроззя.
Де безмежне зір число —
слово розцвілося!

I ЯКБИ МОЯ БАБУСЯ ВСТАЛИ

— Любі діти, хто з вас тему візьме,—
каже вчитель,— тема не важка:
розказати про неологізми
на занятті мовного гуртка.

І знічев'я глянув на Марійку
(знали всі відмінниці ім'я).
Але Людочка, що мала з мови трійку,
руку підняла: — Давайте я...

Як це сталось — досі невідомо:
доказати запраглося в ту мить.
Та злякалась, розгубилася дома:
«Вийду... що я буду говоритъ?»

У дворі Тарасика зустріла:
— Що робити? — А Тарасик їй:

— Дам посібник. З мовознавства.
Діло? —
Шмиг додому — і несе мерщій.

Люда дома книжку розгорнула —
ой, якраз цікава є стаття:
різних слів сучасне і минуле,
як слова народжує життя.

Низку слів докинула їй мама,
що з'явилися не так давно:
холодильник, кінопанорама,
телевізор, стереокіно...

І коли гурток зібрався знову —
інша справа! — Люда на гуртку
повела свою нехитру мову,
що й малим і старшим до смаку:

— Я читала,— повідає Люда
стишений цікавій дітворі,—
що слова так само, як і люди,
молоді бувають і старі.

Кожен з нас неологізми знає:
це нові слова. Вони кругом.
А в старих їх словниках немає,—
мотобол, фломастер, космодром.

А якісь слова обов'язково
тільки змінюює життя живе.

То й буває, що відоме слово,
але значення його — нове.

В нашім побуті така новинка
для старих людей звучить певлад:
каблуки — *шпильки*, вид меблів —
стінка,
а портфель квадратний — *дипломат*.

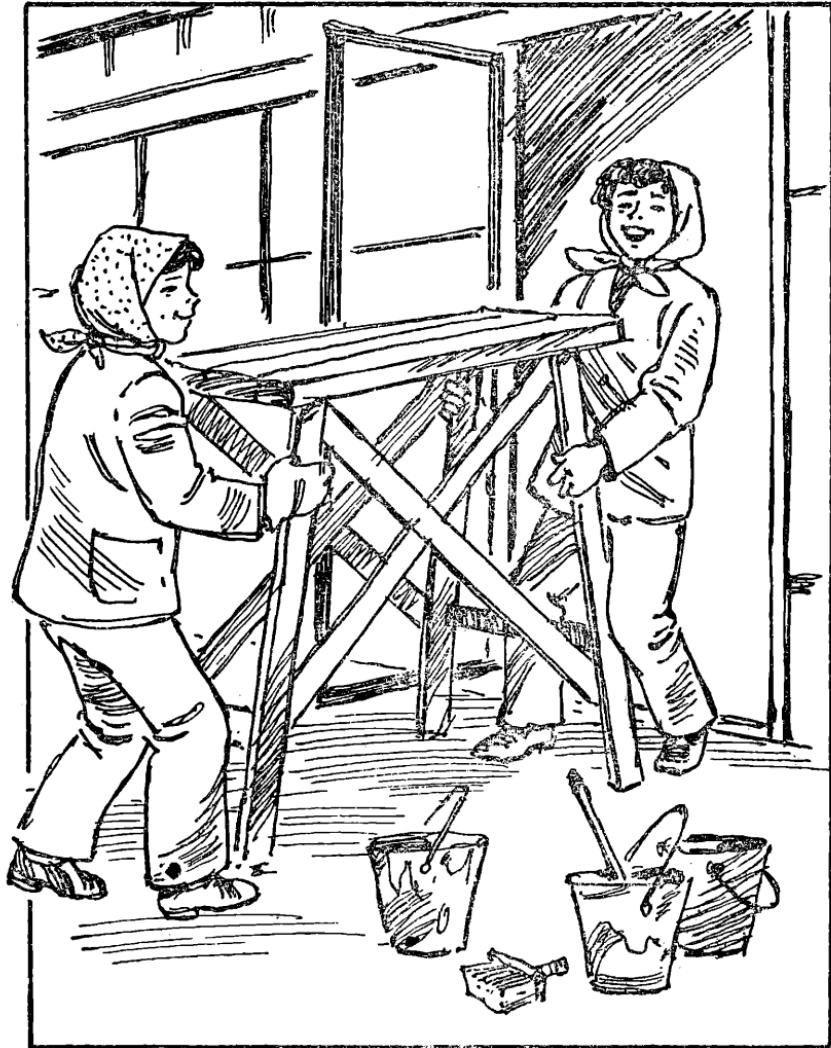
І якби моя бабуся встали,
здивувались теж би, що *двірник* —
не людина, як вони вважали,
а на склі машини очисник!

Учні тепло, дружно засміялись
і незчулись, як настав кінець.
Люда щиро: — Ой, я так боялась! —
А Марійка: — Що ти? Молодець!

Вчитель каже: — Клас тебе
заслухавсь, —
кращого й чекати я не міг. —
Люда ж знов: — Це не моя заслуга, —
це мені Тарасик допоміг!

ЯК ЦАР ПОВЕЛІВ

Доводилось чути мені:
«Навіщо ті коми дурні? —
Казав п'ятикласник-хлопчак.—
Зі слів зрозуміло і так!»
На це я казав у одвіт:
є притча старезна, як світ,
переказ про вирок царя,
коли привели бунтаря.
Слузі він диктує в ту мить:
«карати не можна проститъ».
Той пише, як цар повелів,
а коми не ставить між слів.
І ось на майдані для страт —
бунтар у кайданах. І кат,
що мав за царя відомстить.
«Карати не можна проститъ».
Слуга об'явля рішепець.
Аж руку підносить мудрець
(усі шанували його):
— Не так прочитав ти, слуго.—
Бо встиг зазирнути тайкома,
що коми у тексті нема.
Взяв вирок, поправив умить:
«Карати не можна, простить»,
Побачив, що кома змогла?
Така колись притча була!

ВЕСЕЛЕ СЛОВО

Добре слово настрій, дух підносить;
забувати, друже мій, не варто,
що для настрою і жарту досить
просто теплого людського жарту.

Як народ веселе слово творить?
Ось по кризі йде дідок бровастий,
зустрічає дядька і говорить:
— Де б оце його отут упасти?

Дядько теж боїться посковзнутись,
але йти йому уже певніше.
Не минув нагоди усміхнутись:
— Та вже падайте, де вам зручніше...

І обидва розсміялись гучно:
ковзанку пройшли благополучно.

Ось улітку (квіти на газонах),
сміючись, біжать дівчата юні,
будівельниці в комбінезонах,
крейдою оббрізкані красуні.

І за мить уже шпаркі дівчата
вносять козли крізь скляні дверини.
Й тут же Мотря, дівчина завзята,
Бліснула очима в бік Марини;

— Як би це розбити шибок зо три?
Ти заходь, Марино, звідсіля ось...—
А Марина їй: — Та бачиш, Мотре,
я ж оце й сама вже націляюсь.

I обидві розсміялись гучно:
коzли пронесли благополучно...

Ти звертав увагу, друже милий,
що таке в житті веселе слово?
Гумор надає людині сили,
коли в серці сяє веселково.

МАЛЕНЬКІ ПОСЕСТРИ

Оляночка після школи
гостює в Литві у Агне.
I радісно, як ніколи,
зелена їм рута пахне.

Ось Агне біжить на ганок
стрічати погожий ранок,
а там застає Олянку
i каже: — Доброго ранку!

— Лабас рітас! — Олянка їй.—
Давай умиватись мерщій.

Воркують собі дівчатка,
завжди нерозлучні, в парі.

У Агне — сині очатка,
в Олянки — очиці карі.

Беруть газету в кіоску
(на вулиці повно люду):

— Я буду вивчатъ літовську!
— А я — українську буду!

Злетів шпачок на полянку,
примчав на траву, на попас.

— Он шпак! — зраділа Олянка.
І Агне зраділа: — Шпокас!

А ген ріка недалеко.
І Агне: — Он гандрас бродить!
Олянка: — А в нас — лелека!
Не схожі слова, виходить,

Олянка хотіла б нині
бути з Агне в Києві в парі.
У Агне — очата сині,
в Олянки — очиці карі.

Вже й вечір. А рута пахне.
Та піч насуває з-над плес.
— Добраніч! — говорить Агне,
Олянка: — Лабос нактьес!

ЧИ ВАЖКО РОЗГАДАТЬ?

Як розгадати, звідкіль походить слово,
що дивиться на тебе загадково?

Розкрити його бува нехитра штука,
коли воно — наслідування звука.

Таких птахів стрічали-бо не раз ви,
що здобули звукоподібні назви:

у росіян *кукушка*, знана птиця,
в болгар її сестриця — *кукувіца*.

А півень — кокот у слов'ян справіку
(бо й *ко-ко-ко*, — не тільки *ку-ку-рі-ку!*).

В прадавній Індії: *куккутас* — когут,
а схоже у Литві: *кукутіс* — одуд!

А одуд у болгар за збігом дивним
зоветься жартома... *циганським півнем...*

А якщо назви не звукоподібні?
Зусилля додаткові тут потрібні.

Буває слово: вдаєтесь до нього —
не промовляє спершу вам пічого.

А назва не звичайна, не безлика,-
у ній прихована краса велика,—

над назви островів, архіпелагів,—
як місто-сад *Алма-Ата* в казахів.

Для них не тільки милі звуки в слові,
а *Батько Яблук* це в казахській мові.

А чом болгарське місто зветься *Враца*?
До нього вхід — між скель *ворітця* —
вратца.

А в нас село — чом зветься *Ніжиловичі*?
Колись жили мисливці — *мужі ловчі*!

Та щоб збагнути слова суть чудесну,
теж треба вергати руду словесну,

Як роблять це невтомні і натхненні
талановиті мовознавці-вчені.

ВИПАДКОВА НАЗВА

— Ти знаєш, друже, що може слово
з напів'ясного нам джерела
предмету назvu дать випадково,
і назва влипне, як там була!

Тарасик слухав мене, завмерши,
уже до бесід зі мною звик.

— Коли англійці ступили вперше
до австралійців на материк
і там уздріли якусь тварину —
сумчасте диво на двох ногах —
подивувались якусь хвилину,
аж гульк — тубілець іде на шлях.

Англієць якось йому зненацька:
— Що за тварина ця чудернацька? —
Та слів англійських нечувши й
близько,
знидав плечима той: — Кенгуру!
(що означає по-австралійськи
«не розумію», «не розберу»).

Отак і стало це кенгурисько
відоме в світі як кенгуру.
Все, бачиш, сталося тут випадково,
а не зітреш ти його пічим:
для австралійців і рідне слово,
але як назва — немов вітчим.

ПРО ПІВНЯ

— Чом півень, як співа, очей не одкриває?
— Тому, що він по пам'яті співає!

(Французький жарт)

— Алё ж уденъ співає рать співоча,
а півень і вночі — як потороча!

(Репліка цікавого хлопця)

Красень півень по подвір'ю ходить.
А про нього ви хіба не вчили,
що з тропічних джунглів він походить,
де курей уперше приручили?

Любленець індійського народу,
знаний там цей красень гребенястий,
як провісник сонячного сходу,
вічний символ радості і щастя.

Де індійська голуба Малакка
чи південний інший осередок —
правив за будильник цей співака,
красеня сьогоднішнього предок.

А для нас диковина велика:
спить собі співун під дахом дому
й раптом — леле — як закукуріка!
А секрет, мій друже, ось у чому:

екваторіальні дні і ночі
в різні пори дивовижно рівні:
в час той самий —
хочеш чи не хочеш —
засинали й прокидались півні.

Сонця схід завжди о шостій ранку,
захід же — увечері о шостій.
У години ці й вели співанку
когутові предки пишнохвості.

Тож кричать півні вночі й понині
без ніяких примх і забаганок,
бо в цей час на їхній батьківщині
саме починається світанок.

МАМУТ

Іще в добу льодовикову
людина зустрічалась з ним.
Коли ж із ним спіtkалась знову,
він був лиш рештком викопним.

Не взнаєш, хоч кричи ти пробі,
як звавсь цей велет за життя,
бо назва *мамут* у Європі —
пізніших років набуття.

Та що за слово? Ні в німецькій,
ані в французькій, ані в грецькій,
ані в слов'янських основних
немає з ним зв'язків прямих,

І їдуть вчені поліглоти
в Сибір, у царство холодів —
у краї вічної мерзлоти
шукати мамута слідів.

Дерзай, хапайсь за кожну вістку,
збирай по капельці, питай:

це ж з мамута слонову кістку
відсіль вивозили в Китай.

Це ж тут легенд про нього повно
з льодовикової пори —
про зріст його, про довгу вовну
й загнуті бивні догори.

Шо ходить він попід землею,
такий великий, як гора.

Надміру ж вирине із глею —
ковтне повітря й помира.

Тож уявляється він народам,
що з Півночі вели свій рід,
як велетенський від природи
невиданий підземний кріт.

Підземний кріт? Шукавши ниті
(як знаємо з книжок тепер),
про це в минулому столітті
дізнавсь російський вчений Бер¹

Хоча радіти годі, мабуть,—
але задуматися слід:
є у естонців слово таатуф,
що й означа — підземний кріт!

---

¹ Бер Карл Максимович (1792—1876) — природознавець і географ, академік. Був знайомий з Тарасом Шевченком, сприяв визволенню його з заслання.

Естонія й Сибір... Можливо,
це дивно вам: де Крим, де Рим?
Та все сприймається, як диво,
з прадавнім звіром викопним!

ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Я радий, що ти, Тарасику,
так підріс і так зміцнів,
що читаєш нашу класику
і сьогоднішніх співців.

Мов стрибком ловця обачного
ти за роги взяв бика.
А давно питав «клумачного»
у бабусі словника?

Нині клунком не врятуєшся,
бо словник важений — страх! —
той, що ним ти користуєшся —
в одинадцяти томах.

Букви золотом відтиснено:
кожне слово — золотник.
Між братів-народів визнано
український наш словник.

Мово, ти — відкрита часові,
мужня, ніжна і дзвінка;

муки, помисли Тарасові,
серце Лесі і Франка.

Скільки сонця полудневого
у Тичининській добі!
Скільки сяєва Вишневого,
співу Рильського в тобі!

Я радий, що ти, Тарасику,
так підріс і так змінів,
що читаєш братню класику
і сьогоднішніх співців.

Бо гордиться Батьківчиною
 кожен сущий в ній язык.
Дух братерства, дружбу щирую
прославляє наш словник.

Не пусті красиві видива,
не словес примхлива гра.
В ньому стала аустенітова
поклик *Тронки* Гончара.

Не реклам вогні неонові,—
спів у серці й на устах.
А рядки — як шви Патонові
в наших зоряних мостах!

---

¹ Аустенітова сталь — нержавіюча сталь спеціального виплавлення.

ЩОБ ДУЖЧЕ СВІТОМ ДОРОЖИТЬ

B. Penl

Путі-дороги перехресні
верстали прадіди й діди
і назви нам земні й небесні
лишили в мові назавжди.

Ті — крем'яні лани орали,
ті — полювали дичину,
а ті — по сіль дорогу знали
у Крим або в Галичину.

Ось відкіля з земними збіги
в космічних назвах без кінця;
сузір'я там — *Граблі, Чепіги,*
Візничого, Орла й Стрільця!

Котрийсь поет із предків наших,
що гречку сіяли в полях
і їздили по сіль на мажах,
у небі вінав *Чумацький Шлях*,

О ця туманна світла смуга
в безмісячну прозору ніч!
І щем, і радість в ній, і туга,
і вічна загадка сторіч...

А ген — накат в імлистих бликах —
мов припорошений узвіз —
І сім отих зірок великих
в народі звуть — *Великий Віз*.

Сіяє в будні він і в свята
й несе цю назву недарма:
четири зірки — коліщата,
три — війя — дишло до ярма.

А що за зірочка-мигачка
біля середньої блищить?
Маленька зірка — то *Собачка*
за возом назирці біжить.

Женеться, злоще, дзявулисте,
біжить притьом, не попуска —
сирицю хоче перегристи,
що кріпить дишель до візка.

Спинити дума колісницю
завзятий цуцик-бігунець:
коли перегризе сирицю —
настане світові кінець...

Та ми говоримо усюди,
що треба вічно в мірі жити.
А цю легенду склали люди,
щоб дужче світом дорожити!

ЩО ЗНАЧИТЬ СЛОВО «ЗНАЧИТЬ»?

Федъко — розумна голова,
а робить все недбало.
Крізь зуби щідить він слова,
говорить як попало.

Як тільки двоє-троє слів —
одразу: значить, значить.
І вже не раз таке він плів,
що важко розтлумачить.

Вже стільки з ним було розмов —
старання друзів марні.
Федъко вживає знов і знов
слова паразитарні.

Раз на запитання просте —
що значить слово «Значить»? —
сказав: це, значить, значить те,
що слово «значить» значить!

Потішив він своїх дружків
(ой Федя бідолашний!).
Сміявся з ними й брат Федъків,
армієць учорашній.

Хоч трохи й сором за Федъка,
та як з халепи вийти?
Заводить мову здалека:
— І хлопець пе дурний ти,

Та ба! вчепивсь в одне слівце —
не контролюєш мови.
А що по суті значить це?
Лінівство розумове!

ХЛІБ І СЛОВО

У стінах храмів і колиб
сіяє нам святково,
як сонце, випечений хліб
і виплекане слово.

І люблять люди з давнини,
як сонце незагасне,
і свій духмяний хліб ясний,
і рідне слово красне.

Бо як запахне людям хліб,
їм тихо дзвонить колос,
і золотом сіяє сніп
під жайворона голос.

І, мабуть, тому кожну мить
бешкетнику-харцизі
їх слово батьківське звучить
як заповідь у книзі,
цей сплав чудесний, золотий
з ядристих зерен-літер:
«Не кидай хліба, він — святий,
не кидай слів на вітер!»

КОЛИ ЗАБУВ ТИ РІДНУ МОВУ

Коли забув ти рідну мову,
біdnієш духом ти щодня,
ти втратив корінь і основу,
ти обчухрав себе до пня.

Коли в дорогу ти збирався,
казала мати, як прощавсь,
щоб і чужого научався,
й свого ніколи не цуравсь.

Ти ж повернувсь, віdstупник сущий,
прийшов під рідний небозвід,
немов Іван Непам'ятущий.
Хто твій народ і де твій рід?

Не раді родичі обновам.
Чи не об'ївся блекоти,
що не своїм, не рідним словом
із матір'ю говориш ти?

Ти втратив корінь і основу,
душею вилиняв дотла,
бо ти зневажив рідну мову,
ту, що земля тобі дала,

ту, що не вбили царські трони,
ту, що пройшла крізь бурі всі,
крізь глузи й дикі заборони
й постала нам у всій красі.

Сяйних перлин тобі не шкода,
адже, набувши вищих прав,
те, що дала сама природа,
ти добровільно занедбав.

В пальті строкатім, як афіша,
крикливі модні кеди взув.
А мати? Де ще є рідніша
за рідну, котру ти забув?

Для тебе й Київ — напіврідний,
і Мінськ піврідний, і Москва...
Бо хто ти є? *Іван безрідний,*
Іван, не помнящий родства!

ДИВНЕ РОЗМАІТТЯ

Друже милий, ти помітив
до краси людську любов?
Скільки є на світі квітів —
стільки є на світі мов.

Холоди чи хмари грізні —
розцвіли в погожі дні
квіти різні, ранні й пізні,
весені і навесні —

і червоні, як троянди,
і рожеві, як піон,

і зелені, як лаванди,
і фіалкові, як сон.

Так і мови: ті, мов квіти,
що буяють між осель,
інші — ті, що рвуть граніти
ломикаменем між скель.

На душі в людини свято:
як чудово, що вони
різні всі, що їх багато,
квітів сонця і весни.

У барвистім розмаїтті
мови — дивна дивина.
Порожніш було б на світі —
зникла б навіть хоч одна.

Дуже сильна — ти помітив? —
до краси людська любов.
Скільки є на світі квітів —
стільки є на світі мов.

НА ГОРІ ТАРАСОВІЙ

На гілках зелені брості,
в небі хмари бязеві.
Біля пам'ятника гості
на горі Тарасовій.

А гостей же так багато
в цій порі весновій:
всенародне світле свято
«В сім'ї вольній, новій».

Не Дніпра рокочуть хвилі,—
сплески океанові:
то співають на могилі
«Заповіт» у Каневі.

То не грім хмарину вразив
зблисками грозовими —
«Заповіт» гrimить Тарасів
всього світу мовами.

*Росіянин: как бушует
старый Днепр под кручеи...
білорус: каб было чутна
як грыміць грымучы...,*

А високий італієць
тягне басовито:
*che si oda il muggito
del fiume stizzito*¹.

А болгарин з чистим серцем
слов'янина-брата:

---

¹ *Che si oda il muggito del fiume stizzito* (кé сі
ода іль муджіто дель ф'юме стіцціто) — дослів-
но: щоб було чути рокіт розгніваної ріки.

*да се виждат, да се чува
как реве реката...*

Ти, індійцю із Калькутти,
їхав так далеко ти.
І твоєї мови чути
переливні клекоти.

Вслухайсь, друже із Тулузи,
у слова пророка ти...
І звучать в словах француза
переливні рокоти.

В морі музики — по вінця —
щемні підголоски там
тануть в серці українця
невимовним лоскотом.

Бо зринає в тім хоралі
сиротя невкutanе
і Кобзар на Кос-Аралі,
муштра і шпіцрутени.

Наче грім хмарину вразив
зблисками грозовими —
«Заповіт» гrimить Тарасів
всього світу мовами:

*Поховайте та вставайте,
кайдани порвіте*

*і вражою злою кров'ю
волю окропіте...*

Грім травневою порою —
то слова Боянові
над Чернечою горою
в предковічнім Каневі.

ДИВО КАЛИНОВЕ

Солов'ї на калині,
на ялині зозуля.
Через гори й долини
ліне пісня з Посулля.

Мова в ній калинова,
древа сонячна гілка,
серця тиха розмова,
калинова сопілка.

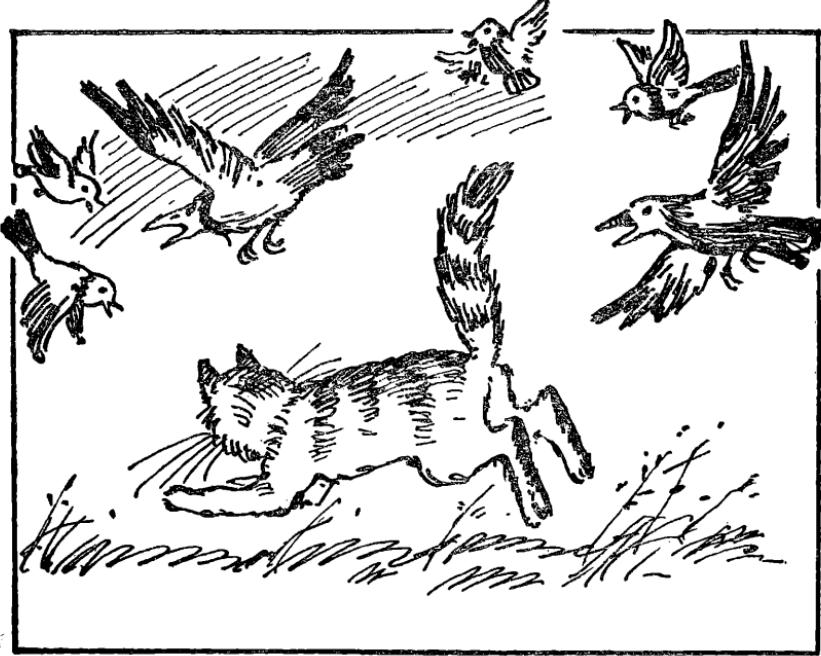
І мости калинові
до братів до народів,
в сім'ї вольній і новій
всьому світу на подив.

І на кручах дніпровиць
травня повінь зелена.
На мостах калинових
калинові знамена.

ПТАШИНІ ГОЛОСИ

ДИВНИЙ КОШИК

У гайочку при доріжці,
ледве оком я схопив:
хтось на гілці у розсішці
дивний кошик почепив.

Між зелених віт і хмизу
у такій гущавині

ледь його помітно знизу,
може, це здалось мені?

Гульк! Злотисто-жовта птиця
з чорним пір'ям по боках!
Ледве встиг я притайтися,
щоб розгледіть, що за птах.

А вона наловить мошок,—
плиг на гілочку рясну.
І несе їх прямо в кошик,
у корзинку підвісну.

— Ой пожива — іва-ива! —
До пташат гука.— Смачна!..—
Та це ж іволга криклива —
ось де мешкає вона!

На гіллястім перехресті
в ней дім — на цілий гай.
Славний кошик! Слово честі,
хоч суниці йди збирай!

ПРИГОДА В САДУ

Чом ворони: — Кар-кар-кар? —
Чом летять, як на пожар?

І сорока: — Скре-ке-ке! —
Прилетіла.— Що таке?

А пригода тут така:
тут нещастя у шпака.

— Чи він жив? Чи він жив? —
Горобець на сполох бив.

Та не шпак це, а дивак,
бо й не знав нічого шпак.

Він не чув, як через пліт
на піпаківню виліз кіт.

Тут ураз ворона: — Карр!
Ну й котяра! Ну й штукар!

А сорока: — Скре-ке-ке!
Де це видано таке?

Сивим вусом кіт пряде
і шпака з піпаківні жде.

Горобець летів, спішив:
— Шпаче, шпаче, чи ти жив?

Кепські, чує шпак, діла
та з піпаківні — як стріла.

Окрутнувсь — та на кота,
мов шуліка, наліта.

Тут скопилися із гнізд
і синиця, й чорний дрізд.

— Ах, ці капосні коти!
Слід шпаку допомогти.

Розігнався з дуба крук
та кота по тім'ю стук!

— Ми відучим цих котів! —
І з кота аж пух летів...

Спільно друзями садка
порятовано шпака.

КРАСЕНЬ ДЯТЕЛ

Хто на дереві вгорі
барабанить по корі?

Красень дятел на вербі,
зной вистукує собі:

«А я дятел-трудівник,
а я дятел-будівник.

Я не просто б'ю в вербу,
я гніздо собі довбу!

Я довбаю, як ніхто,
в мене дъюб, як долото.

Я не тільки що вербу,—
навіть дуба роздовбу...»

Там, де дятел на суку,
начувайся, шкіднику!

У щілини не залазь.
Утекти хотів? А зась!

ГУЛІ МОІ МИЛІ

I

Мій друг Алі Алієв
в Баку ще навесні
двох голубів у Київ
подарував мені.

В Ростові пересадка.
Дорога — три доби...
І ось чудесна згадка —
бакинські голуби...

Які вони простори
долали під вітри!
Вони Каспійське море
там бачили згори.

Над нафтовій вишки
літали в небеса.
В нас їм інакше трішки,
та в нас — своя краса,

Тому їй гудуть так гучно,
що все їм до смаку,
хоч, може, трохи їй скучно
за Баку-у...

II

Гулі, гулі мої милі
в синє небо піднялися.
Наче цятки білі-білі
між хмаринок блісъ та блісъ.

Ось уніз їх двійко лине —
не надивиця ніяк...
Гульк — аж яструб з-за ялини
із дзьобилом, наче гак.

Полетіло біле пір'я.
Я спочатку оставпів,
потім — миттю на задвір'я
рятувати голубів.

Ex, якби оце рушниця!
Я кричу: — А киш! Го-го-о!..—
Але підла хижка птиця
вбила голуба моого.

Він упав, лapatий, білий,
під кущем... бакинець мій.

Підбігаю — цілий, цілий!
Хоч не цілий, так живий...

Хоч поранений лапатий —
лікуватъ беру я в дім.
Буде знову він літати
в нашім небі голубім.

ТРОЄ ГОЛУБ'ЯТ

Чуеш, як туркоче
горлик між дубів?
Я б його охоче
взяв до голубів.

Як його дістати?
Це як двічі два.
Тільки треба знати,
що з того бува...

Довго я ні кому
не казав про це:
Я приніс додому
горлиці яйце.

У густій алеї,
там, на деревці,
взяв тайком у неї,
грію у руці.

На горище лізу
на свою біду,
під голубку сизу
те яйце кладу.

Не пройшло й три тижні —
тroe голуб'ят:
кволі, ніжні-ніжні,
менші за курчат.

Ось ростуть малята,
більшають щодня.
Двое — голуб'ята,
трете — горлена.

Годі бути в стінах —
вийшли новачки.
В горлика в пір'їнах —
жовті торочки.

Ось старі лапаті
йдуть у голубник,
малюки на хаті,
горлик — віддалік.

Бачу — в небо ском
так він і пряде.
До лапатих — боком,
в голубник не йде.

Тут ще, як навмисне,
курява знялась.
Горлик мій як блисне,
крилами лясь-лясь!

З ним — ще двоє з хати
вітер підганя.
Двоє — голуб'ята,
третє — горлея.

Двоє із блакиті
сіли знов на дах.
Третьому — на вітті
жити по садах,

як у водах рибі.
Глянь, куди пішов!
За хліб-сіль спасибі
і — бувай здоров!..

А ЧИ ВИНЕН ЖУРАВЕЛЬ?

«Занадився журавель,
журавель
до бабиних конопель,
конопель...»

Кричить баба журавлю,
журавлю:

— Києм ноги переб'ю,
переб'ю!..

Може, баба просто зла,
просто зла,
нас в оману увела,
увела?

А спітаймо журавля,
журавля.
По коноплях він гуля,
він гуля?

— Сім'я любиш, журавлю,
журавлю? —
А журавлик: — Ой, люблю,
ой, люблю!

— Так було таке? Було?
— Ой, було!
З'їв зернину... Збив стебло...
збив стебло...

— То бабуся не клепа!
Не клепа?
— Не клепає, а скуча —
прескупа!

За дрібницю: «Журавлю,
журавлю,—
кричить,— ноги переб'ю,
переб'ю!..»

НАД РІКОЮ

Шелюгами, осокою
Льоня йшов із вудкою.
Птах майнув понад рікою,
впав на воду грудкою.

Враз пірнув і знявсь хутенько,
бліснувши рибинкою.
Ну й пташина: коротенька,
з голубою спинкою.

«Дай же тут і я закину», —
став хлопчина з вудкою.
А пташок із'їв рибину
й знов на воду грудкою.

Льоні ловиться погано, —
ну хоч раз би клюнуло.
А воно уже й не рано,
та таке насунуло!

Глянув хлопчик: це на зливу.
Висне хмари кудлище.
Раптом птах той — що за диво?
Льоні сів на вудлище.

Рибку в дзьобику тримає, —
хоч дістань долонею.
«Ну, хто більше з нас піймає?» —
Мов дражнився з Льонею.

Аж сяйнули барви в перах,
як злетів на гілочку,
і — подавсь на другий берег
до пташат у нірочку...

Птах рибалить і хлопчина —
ну й завзята парочка!
Як же зветься ця пташина?
— Голуба рибалочка!..

ОДУД

Прилетів весною одуд
у село Веселій Кут.
І навколо залунало:
— Буду тут! Буду тут!..

Оселився він на груші
у старезному дуплі.
Часом спурхне, сяде долі,
ходить просто по землі.

Пострибає до криниці,
підлетить, сіда на зруб.
Довгодзьобий та строкатий,
на голівці в нього чуб.

Там, де одуд появився,
комашні, вважай, капут.

По весні ще довго чути:
— Буду тут! Буду тут!..

А буває — понад садом
хрипло крикне на льоту
і з поживою у дзьобі
мчить на грушу на товсту.

Видно так уже по всьому,
радий літній він порі,
бо живе в нас ціле літо,
поки в школу дітворі.

Коли ж вересень надходить,
в теплий край його маршрут.
А весною знов почуєм:
— Буду тут! Буду тут!

ПЕРЕПЕЛ

Волотками, волотками
задзвеніло жовте просо.
Небо хмарками заткане,
дрібен дощик сіє косо.

Вітерець кленка торкає,
нахне матірка і плоскінь.
Тільки перепел гукає:
— Падь-падьом! — аж в серці лоскіт.

— Де ж ти звив собі гніздечко —
на кленочку чи в муравці?

— А гніздечко недалечко
я схо-вав, схо-вав у травці!..

І спада роса краплисто,
й без смичка, без каніфолі.

— Падь-падьом! — луна сріблисто.
що аж виляски на полі!

ЗВІДКИ ДУБ У СОСНЯКУ?

В ліс пішов я в день осінній —
промайнули крила сині.

Сойка! Сіла на дубок,
жолуді взяла в дъюбок
і — гайнула між сосною,
жолуді хова під хвою.

Коли вдосталь жолудів,
то не страшно й холодів!

Але сойці й так буває...

Де їх клала,— забуває...

Ось дихнув весною ліс —
жолудь скований проріс...

Що за парості і звідки —
вже забули й сосни-свідки.

Я ж виходжу по гриби
й знаю, звідки там дуби.

ШИШКАР

У зимовий день на сонці
птах щебече на сосонці:
— Цок-цок-цок! Цік-цик-цик!
Може, вас мороз пришік? —
Це шишкар червоно-бурий,
не буває він похмурий,
все доводить він комусь:
— Я морозу не боюсь! —
Там, де гілка пелехата,
шишкарєва тепла хата.
Хай там хвижа, сніговій —
в ній сиди, яєчка грій.
У гніздечку шишкариха,
а шишкар співає стиха.
Чом журитися пташкам?
Ліку ж тут нема шишкам!
І шишкар літає в лісі,
носить їсти шишкарисі.
— Цік-цик-цик! Цок-цок-цок!
От і вивели діток!..
Носять їм з шишок зернятка,
підростають шишкарята
і зацікають ось-ось:
— Холодів не боїмось!

СНІГУРІ

В лісі, в скверах, на алейках
птиці в чорних тюбетейках.

— Прилетіли снігурі!
— Це зима на порі...

Ой, які вони цікаві:
по-смішному величаві.

Кажуть, якщо їх нема,
то не скоро ще зима...

Сірі та червоногруді
— Дю-дю-дю,— гукають,— дю-ді...

А самі аж із тайги
принесли до нас сніги...

От за це ми їх із вами
й називаєм снігурами.

ЯК СОЙКА БАБУСЮ ПІДВЕЛА

Гляньте: сойка! Ну й пустуха!
Синім вишите крило.
Пурх — і вже як не було...
Хто ж її пісень послуха —
скаже: — Ну вже ж і мастак!

І совою гірко плаче,
і, мов курка, кудкудаче,
і співає, наче шпак.—
Ну, а шпак пісні свої
десь на гілці витинає
і частенько він, буває,
передражнює її.
Очеретянка й вівчарик
прилетіли теж сюди,
та й собі — на всі лади:
то мов жайворон з-під хмарок,
то мов жаба, то мов чиж...
Сойці втриматись несила —
іволгу перекривила,
ну, а та їй: — Підожди ж!
Довести я всім волію,
як я вмію! Звідкіля
Ти взялася? Перекривля?!
Я зусиль не пожалі-і-ю!...—
Сойка знову: — Ось візьмуся,
переважу всіх я вас.—
Стала мекать, як бекас.
Тут якраз ішла бабуся —
аж не віриться самій:
«Бий же мене сила вража,
об'явилася пропажа:
це ж озвався козлик мій!»
Крик той сойка повторила:
— А знайти мене вам зась!

I, регочучи, знялась,
лиш майнули сині крила...
Посміялась джеркотуха
із бабусі, мов на зло.
Пурх — і вже як не було.
Ох і сойка! Ну й пустуха!..

ПРО ГОРОБЧИКА-МОЛОДЧИКА

I

ТЬОТЯ МОТЯ ЧАСТО ГУДИЛА,
ПРОГАНЯЛА ГОРОБЦЯ:
— Ба! На голову опудала
сів, наївшися просця.

НУ ВЖЕ Й КАПОСНАЯ ПТИЦЯ,
ХОЧ БИ ХТО ТЕБЕ ПРОВЧИВ...—
ТА НЕ З ТИХ ВІН, ЩОБ ЖУРИТЬСЯ
ЧИ ВИЧІКУВАТЬ ХАРЧІВ.

— ЧІВ-ЧІВ-ЧІВ! — НЕНАЧЕ БАВИТЬСЯ.—
ЧИМ ВИ ХОЧЕТЕ ПРОВЧИТЬ?..
ЦІЛЕ ЛІТО МАРНО ПАЛИЦЯ
З РУК ОПУДАЛА СТИРЧИТЬ.

II

А ЗАВ'ЮГА НА ПОРОЗІ,
ХОЛОДИ ПІШЛИ СТРАШНІ,—

горобчина у тривозі:
ні зерна, ні комашні.

Скільки градуси не міряй —
лід, звичайно, не черінь...
Ну, то що ж? Летіть у вирій?
А навіщо? Цінь-цвірінь!..

— Ти, горобчику, в турботі? —
Посипають крихітки
тьотя Мотя й доњка тьоті.—
Іж, горобчику меткий.

Хоч і є часом причина
нам кричать тобі «а киш!» —
все ж великий молодчина,
що від нас ти не летиш!..

НЕ РОЗГУБИВСЯ

Раз пішов я в бір сосновий:
між гілок
бачу — скік жовтоголовий
корольок!
Чи то звик зелено-сірий
до сосни,
що летіть не хоче в ірій
восени?
Ось він сів біля доріжки
та й сидить.

Я ж підкрався, наче кішка,
шапку — кидь!
І спіймав. Заніс до хати,
дав кори
(буде в чому пошукати
мошкари!).
По корі пташа скакає —
що в ній є?
Обшукає-обшукає,
поклює...
Ось весна бурульки віша
з крапельюк.
В мене в хаті пожвавішав
корольюк!
Пострибав біля одвірка,
на вікні,
від прогонича там дірка
у стіні.
Потім свиснув потихеньку,
миттю — пурх
і в ту дірочку маленьку
раптом — шурх!
Отакий! В шибки не бився,
тихий був.
А тепер не розгубився
і — майнув!
Раді-раді птичі зграї,
вся рідня,
за найменшоє в нашім краї
пташена.

ХОРОБРИЙ ВОДОЛАЗ

Ополонка де-не-де,
хай не більша блудечка,—
там пісні свої веде
пташка білогрудочка:

— Дідусею дюдя вдень —
в хату йде з ковінькою.
А мені анітелень,—
я собі й цвірінькаю...

Де тут яструб не візьмись —
а нащо їй сутичка? —
в ополонку тільки плисъ
наша білогрудочка.

Чи втопилася дурна?
обірвалась пісенька...
Коли раптом вирина —
і суха-сухісінька!

Черв'ячка взяла з денця
дзьобом, наче лапкою.
Білогруда пташка ця
зветься ще оляпкою.

Так сидить-сидить і враз —
плюсь, мов повна пляшечка.
Це ж хороший водолаз,
а не просто пташечка!

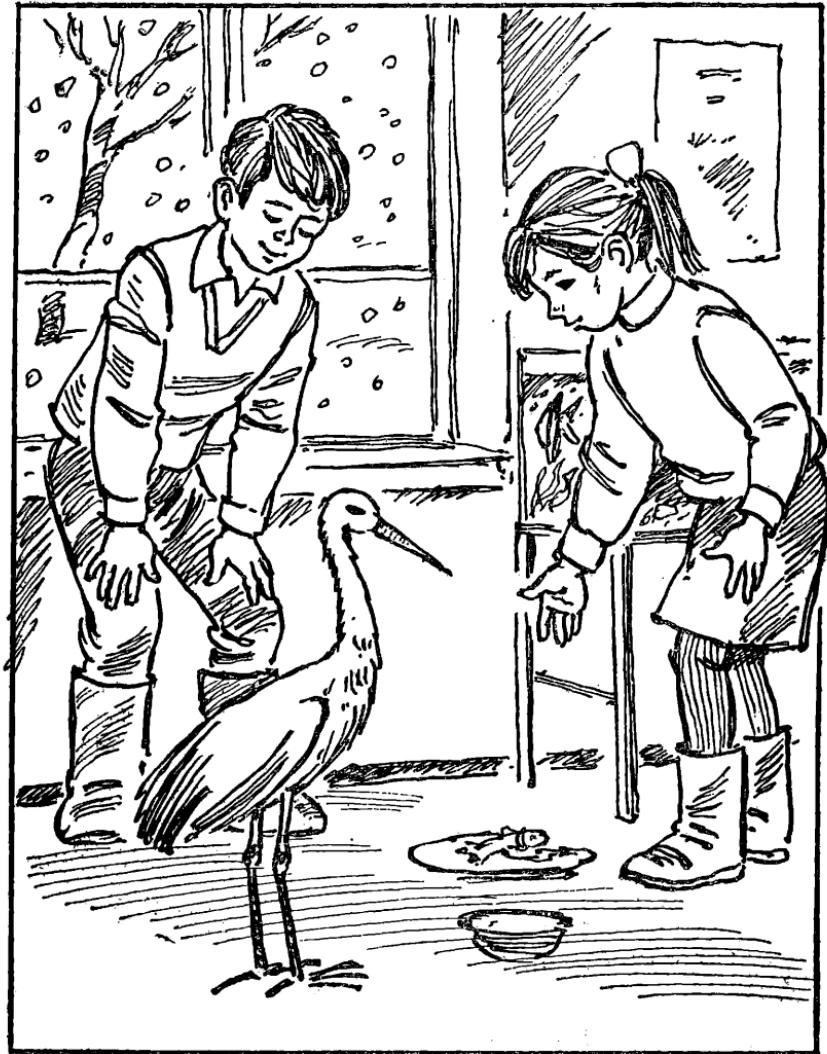
Познайомив, друже мій,
я тебе з оляпкою?..
Якщо так, то віршик свій
я закінчу крапкою.

ЗНАЙШЛИ ЛЕЛЕКУ

— Лелеко, лелеко,
до осені далеко! —
викрикує на лузі
засмагла дітвора.
А він веслув в хмарі
з лелечихою в парі,
мовляв, у вирій, друзі,
мені ще не пора.

А ген над рікою
зрослисъ верба з вербою,
лелечина там хата
із хмизу в вишині.
А в ній сім'я лелеча,
сидить його малеча,
біленькі лелечата,
носаті та смішні...

Якось після бурі
у літній день похмурий
знаїшши лелеку діти
в леваді за селом.

Ой леле! Ой лелеко!
У теплий край далеко,
а як тобі летіти
з пораненим крилом?
Взялися юннати
лелеку лікувати.
Летить його родина
у теплий край сама.
А він у хатній тиші
їсть рибу, м'ясо, миші
і жде тісії днини,
коли мине зима...

І ось над рікою
повіяло весною.
Пускають діти в квітні
лелеку у політ.
А він, немов вітрила,
розправив дужі крила,
і птиці перелітні
кричать йому: — Привіт!..

— Лелеко, лелеко,
до осені далеко? —
знов голос друзів щирий
лунає із двора.
Гляди ж но, довгоногий,
щоб не забув дороги,
як відлітать у вирій
настане знов пора!

ПІСЕНЬКА ПРО КУЛИЧКА

— Кулик, куличок!
А завбільшки з кулачок.
— Так є ж різні кулачки.
— А є різні й кулички —
і великі і малі,
на Дніпра і на Сулі.

— Кулик, куличок!
Він у нас не новачок;
ще торік він на лужку
в ямці вивівся в пушку.
І обсохнути не встиг,
як за їжею побіг.

— Кулик, куличок!
Де комашка, хробачок —
піде сушею і вбрід,
а здобуде на обід...
Прийде ж осінь — проводжай
куличка у теплий край!

— Кулик, куличок!
До боліт і до річок
лине з теплих він країв...
Де б нё пив і дё б не їв,
а весною прийдє час —
повертається до нас.

ШВІДКА ДОПОМОГА

Вранці я по яблука
розігнався в сад.
А ж примітив зяблика,—
я тоді назад.

Придивився — щулиться
квOLE зябленя.
Не тікає, тулиТЬСЯ
до старого пня.

Я забув про яблука,
я над ним присів:
— Що з тобою, зяблику?
Чом посоловів?

Може, їсти хочеться? —
А пташок мовчить:
В горлечку шовковиця
впоперек стирчить...

Вийняв соломинкою:
— Що ж ти так єси?! —
Напоїв краплиникою
чистої роси...

Річ така шовковиця —
і смачний шматок,
тільки ж бо, як мовиться,
не на твій роток!

Ну, нічого, зяблику,
це не дивина.

Підростеш — шовковиця
буде не страшна!

ДОКИ БУДЕШ ТИ, КІНДРАТЕ, ПТИЧІ ГНІЗДА ВИДИРАТИ?

Взяв Кіндрат собі за звичку:
так і шастає в кущах,
так і зиркає в травичку,
чи не лупиться де птах.

Він на річці біля гатки,
поміж зарослів і трав,
вчора пташку вбив з рогатки,
вісім гнізд повидирає.

Драв він ремезів, як вудив
та бродив по мілині,
в хащах драв сорокопудів, —
руки й губи в полині.

Не одна кричала птаха:
— Пожалай гніздо моє! —
Наче думала, бідаха,
що в Кіндрата серде с.

Не хотів він їх і знати, —
був Кіндрат із тих знавців,

що уміють розрізняти
лиш ворон та горобців.

Щоб надратъ яєць пташиних
в дальнім лісі чи між трав,
він чіплявся по машинах,
носом він шляхи орав...

Ось затявся в одну душу:
— Злізу, що б там не було! —
До дупла поліз на грушу,
суне руку в те дупло.

А кажан його за палець
як ухопить, як кусне.
— Ой! Гадюка! — зблід зухвалець.—
Ой, рятуйточки мене!

Сторчака летить додолу,
об сучок роздер штани!
Розлетівшися навколо,
реготали кажани...

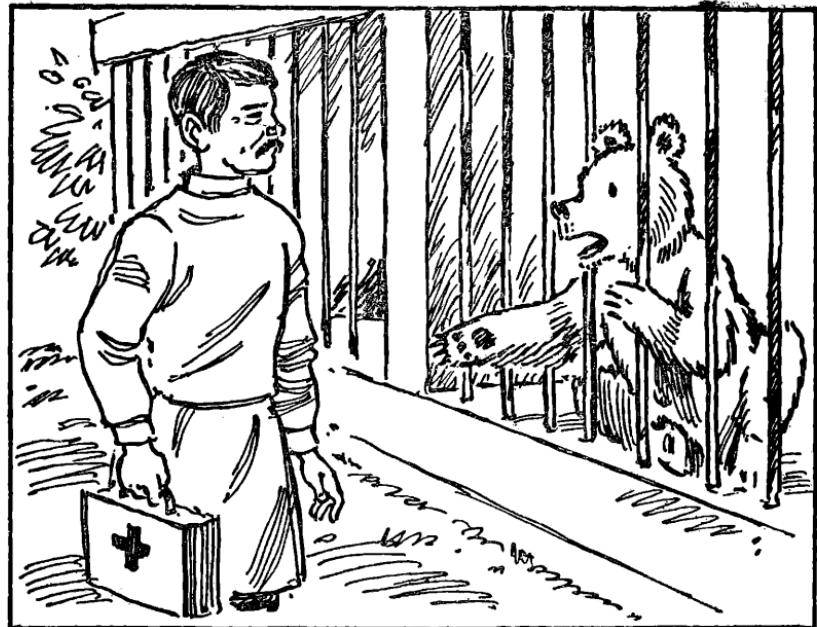
Звівсь Кіндрат, забився дуже.
Хто ж йому поспівчува?
Коли чує: — Бідний друже...—
Кажуть гусінь та мóшва.

Гусінь ще ж і промовляла:
— Будь би всі, як цей Кіндрат —
золота б пора настала,
краще б нам було в стократ!..

ЛІКАРНЯ В ЗООПАРКУ

НЕЗВИЧАЙНА ЛІКАРНЯ

Лікарня в зоопарку!
Для кого тут вона?
Лікують тут цесарку,
пінгвіна, і слона,
і оленя рогатого,
і цапа бородатого,
ведмедя й кабана,

жирафу і єнота,
верблюда й бегемота,—
і це не дивина!

Та хто б відвагу зміряв
чудесних лікарів,
що ходять коло звірів,
коло тварин, птахів?

Від хворих тільки й чути:
«Ме-е-ме!..», «Ве-ве!..», «Му-м-му!..» —
і спробуй-но збагнути,
що там болить кому.

Тут стільки писку, реву,
гучних пісень без нот!
Та тут не скажеш леву:
— Роззяв, будь ласка, рот!

А мавпі: — Лю-лі, лю-лі...
Поспи іще, лишень... —
Або: — Приймай пілюлі
по дві, по три на день...

Не змусиш дику кішку
ковтати порошки,
слона — лежати в ліжку
і слухати казки...

З ким трапиться халепа —
полікувати слід.

До кожного тут треба
шукати свій підхід...

І лікарі чудові
знаходять всі шляхи,
аби були здорові
і звірі і птахи...

ЛІКАР ДЯДЯ ВОВА

Ну й чудесний зоосад!
А які дерева!
Абрикоси й виноград
біля клітки лева...

Гомін, гамір навесні —
солов'ї, зозулі...
і в вольєрах в гущині —
кенгуру, козулі...

Ось алея вглиб веде —
берестки крислаті.
Хто ж ото по ній іде
в синьому халаті?

Ледь посріблені виски,
хоч волосся й русе.
Мов пшеничні колоски,
довгі пишні вуса...

— Володимире Кузьмич,—
санітар покликав,—
бачте, видужав павич.
Це — від наших ліків!

— От і добре. Так і слід.—
Чується одмова.
Робить мешканцям обхід
лікар дядя Бова:

Чи не здертий часом бік
в крихти мавпеняти?
Цілий день же скік та скік,—
ні кому впиняти!

Наче дзиги ті, верткі
мавпи-акробати.
Та й козулі теж меткі,
любллять пострибати.

Із найдальших тут країв
птиця, звір, гадюки.
Той чомусь погано їв,
ті гризуться, злюки...

Скільки їх, істот живих!
Як ти їх не порай,
нeодмінно з-поміж них
виявиться хворий.

Тому їх не раз чи два —
огляда й по тричі.
Часто в лікаря бува
втома на обличчі!

Так зате ж, як мимохідъ
він іде, буває,
сніжний барс йому й ведмідъ
лапу простягає.

Трублять радісно слони.
гуси щось гелгочуть.
Мовби лікаря й вони
привітати хочуть...

ПОНІ

Ой цікаві поні,— глянь, які красиві!
Ех, промчать на поні ще б та ще разок!
Вплетені у поні стрічечки у гриві;
у легкім розгоні цокотить візок.

І не сіпай віжку — знає й так доріжку...
Тільки поні Ласка узяла навскач,
трішечки спіtkнулась і звихнула піжку,—
треба йти нам пішки — не щастить, хоч плач...

Лікар накладає їй тугу пов'язку.
Сторож її приносить трави запашні.
В бюлетень її пишуть: «Увільнити Ласку
від катання діток на чотири дні...»

ПУМА

Гляньте, яка пума:
хвіст, немов ломака.
Зовні — наче кішка,
ростом — як собака.

А оце помітив
лікар позавчора:
пума посмутніла,
пuma, видно, хвора.

Що не дай — не хоче
пuma істи, пити.
А така вже злока,
що й не підступити.

Фельдшер їй поставив
молока з півмиски,
всипав туди ліки —
не бере ні ріски.

Ну невже загине?
Як зарадить пумі?
Ходить коло клітки
лікар у задумі.

Та стривайте, пуми
дуже всі охайні.
Люблять умиватись,
як коти звичайні.

Обливають пуму,
взявши шпирц великий,
розчином крохмалю,
а в крохмалі — ліки.

І чистьоха злизує
ліки із крохмalem.

Спосіб лікування
виявився вдалим!

МИШКО ЗАНЕДУЖАВ

Ведмідь Мишко в своїй хатині
приліг спочити біля порогу.
У нього в хаті світло й чисто,
сьогодні вимито підлогу.

Навіщо ж лікар дядя Вова
і помічник веселий Федя
взяли в лікарні пилососа
й несуть у клітку до ведмедя?

А пилосос із довгим шнуром
ще й на маленьких коліщатах.
То шерсть Мишкові біля рани
на лапі будуть очищати!

Лежить Мишко, одкинув ноги.
Колись було не те, що нині:

він в лісі лазив по деревах
і дупла видирає бджолині.

Коли Фед'ко зайшов у клітку,
Мишко лише поглянув скоса.
Та ось, націлившиесь на рану,
вмикає Федір пилососа.

Ех, косолапий як підскочить,
як зареве, як загукає,
як замотає головою,
лапищами як замахає.

Фед'ко від нього й сам одскочив:
— Страйвай-но, так робить негоже.—
Але чому Мишко злякався,
того ніхто збегнуть не може.

А він гудіння пилососа
не чув до того ще ніколи.
Йому здалося, що з дуплянки
летять, дзижчати кусючі бджоли.

Дає Мишкові цукру Федя,—
роботу він відклести мусить
і гладить хворого ведмедя:
— Дурненький ти, воно не вкусить,

ЧОГО ПЛАКАЛА ЖИРАФА?

Якось помітив дядя Вова —
жирафа невесела наче.

І єсть і п'є — цілком здорова,
але чомусь немов аж плаче.

Оглянув він її в оборі —
коли запалені повіки.

— У неї,— каже,— очі хворі!
Негайно пригответе ліки!

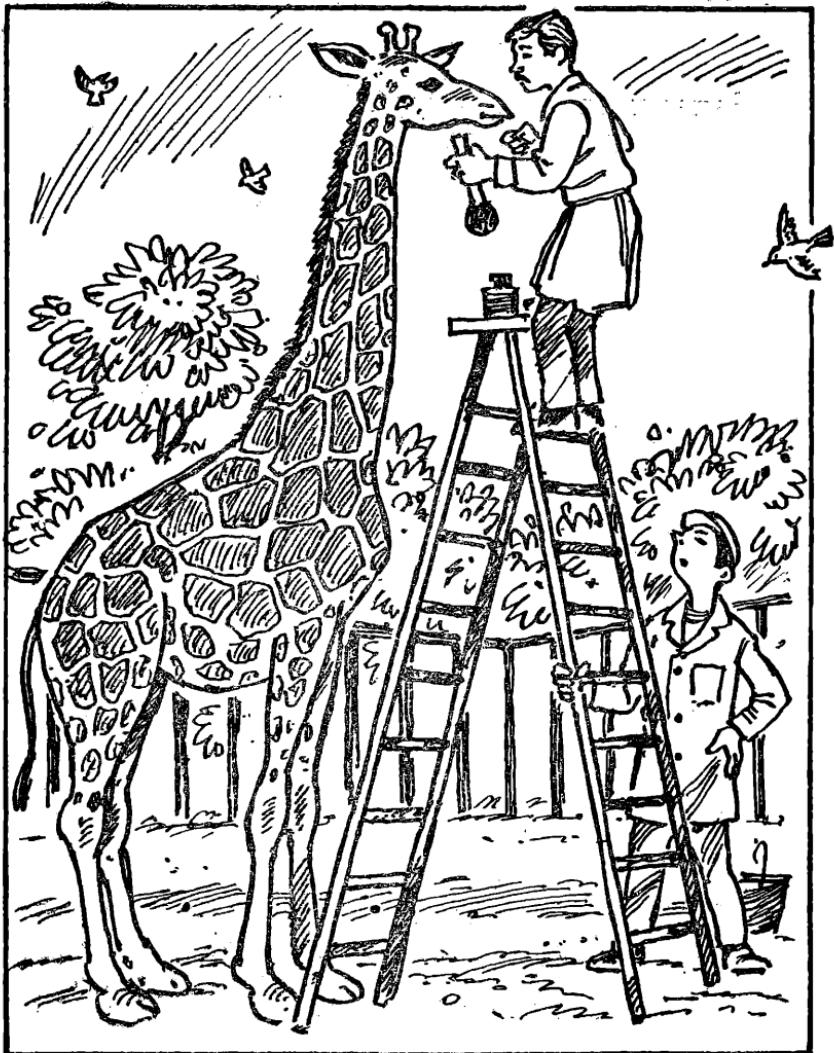
Щоденно мусять їй віднині
закапувати обидва ока.

Та як зробити це тварині,
коли вона така висока?

Взяв дядя Вова для жирафи
гілки з акації, калини
й, немов за книгами до шафи,
поліз на самий верх драбини.

Жирафа мордочку підніме
(до листя всі вони охочі!),
а дядя ліками своїми
закапує жирафі очі...

Отак дають їй зелень свіжу:
— Ану, жирафо, глянь угору! —
Поки вона смакує їжу,
тим часом полікують хворі.

КЕНГУРУ

Занедужав, зажутився кенгуру.
Важко диші, наче стогне: — Ой, помру!

Наполохав кенгуриху з кенгурям
та ще й клопоту завдав він лікарям.

Він пищить, а дяді Вові — зрозумій
і хворобу його визначить зумій.

З австралійської завезений землі,
їсть він те, що наші вівці і кролі.

В нього морква і варена й свіжа є,
санітарка ще й капусти додає.

Та на їжу, чи варену, чи сиру,
і дивитися не хоче кенгуру.

Лікар глянув: — Ще такого не було.
Та його, лиху личину, обдуло!

Це ж завезли вчора з лугу свіжих трав,
він допався й конюшини перебрав.

Ну, об'ївся — уникай скоріш біди;
бігай, рухайсь, а на місці не сиди.

Що ж робити тут? Яку затіять гру,
щоб примусити побігать кенгуру?

Та згадали, що в Австралії — ліси,
що ганяють кенгуру там динго-псі...

А покличте-но Рябка мерцій сюди,
кенгуру нехай він виручить з біди.

Моціон удвох як зроблять по двору,
то одразу стане легше кенгуру!

ПІВДЕННА ГОСТЯ

Чи ти бачив мангусту
із звіряток південних?
Їсть не моркву, капусту,
а гадюк отакенних!

Ловить миші і птицю,
схожа всім на куницю,—
гостроморда, хвостата;
у норі її хата.

В зоопарку, у клітці,
їжі повні коритця.
Мало ж сонця звірині —
починає журиться.

Глянув лікар: — Мангусто,
в тебе шерсті не густо!
Значить, сонця бракує.—
Лікар зна, полікує.

Синю лампу діставши,
підключає до струму,
й сяє сонце тут завше,
як з небес Каракуму...

Лампа кварцова сіє
живодайне проміння,
і звірок веселіє,
і зника облисіння...

НЕ ПОМИРИЛИСЬ КРОКОДИЛИ

Ну й крокодили непутяці!
Не помирились диваки:
ревуть, повишкіряли пащі —
мов пилки, зуби-різаки.

Зелені очі, а зіниці
вузькі, неначе у кота.
І панцир ніби з черепиці —
уб'є самим кінцем хвоста!

Вже в старшого підбите око,
а менший ногу поволік,
і дяді Вові знов морока —
як лікувати цих калік?

Порозумійся з клятим звіром!
А крокодили ж люті — страх.

Зайди до них з добром і миром —
самого розметуть упрах.

І довелося дрюка брати,
квача надіти на той дрюк,
вмочати в ліки і крізь грата
спокійно змазувати злюк.

БЕГЕМОТ

Місяць лютий стужею
зimu надолужує.
Зайдеш в зимній павільйон —
в нім нульгує сірий слон.

Глянеш не без подиву
в хату бегемотову:
він — немов гладкий кабан,
голова ж — як чемодан.

Він не був під стужею,
та чомусь нездужає.
А вже лікарю турбот —
впав на ноги бегемот!

Трохи пройде — й падає.
Лікар точно вгадує:
це від того, що зима,
сонця, вигулу нема...

Стали його пляжити,
стали кварцом смажити.
При басейні — ех і пляж!
Хоч візьми та сам приляж!

— Нам би треба в вигули —
ми б тоді оклигали!
Бе-бе-бе та бу-бу-бу! —
Слон реве, мов у трубу.

Сонце кригу зрушує,
бегемот одужує.
Вже порохкує он там
бегемот гіполотам!

Тупає по гравію
і в басейні плаває:
«Я без сонця і води
ні сюди і ні туди!»

Що воно то гухнуло,
мов з гармати бухнуло?
То в басейні бегемот
брізнув, пирснув на весь рот!..

ПРО СЛОНА

1. Розумний слон

Слонові хобот бивнем
поранив інший слон.
Для всіх було це дивним,
бо ж мирний він спокон.

Та що поробиш? Сталось!
І час уже не жде:
всі зразу заметались,
вже й дядя Вова йде.

І тут почався клопіт —
слон злився, нерувавась.
Та лікар змазав хобот,
хоч слон і не дававась.

І ясно дяді Вові,
що вавка та болить;
що через те слонові
погано їстя й пить...

Нелегко лікуватись!
Але настав момент —
вже менше неруватись
почав наш пацієнт.

А згодом стихла хворість —
сам хобот наставляв:

збагнув, що йде на користь,
помажте ще, мовляв!..

І ось, немов з полону,
зимі наперекір
весна із павільйону
зове його надвір.

А двері до вольєри
зайло від іржі,
і відчинити двері
не можуть сторожі.

Хто як уже не бився,—
ні з чим лишався знов.
Дивився слон, дивився
і ближче підійшов.

Простяг м'язистий хобот:
«Ану лишенъ взяли!» —
за двері як ухопить,
так навстіж і пішли...

2. Слон пам'ятас все...

Он шефи йдуть! Юннати!
Та хто їх тут не зна?
Ходили ж доглядати
недужого слона!

Іде ватага славна,
й Петрусь неподалік:
юннатом став знедавна,
не був тут цілий рік.

Уперше ж тільки Люда,
їй слон цікавий страх:
«Це ж справжня халабуда
на чотирьох ногах!»

А слон простяг свій хобот
туди, де дітвора,
приціливсь та як схопить
кашкета із Петра.

І кинув геть кашкетик...
Та чом він його зняв,
про це Петрусь-бешкетник,
напевнє, й сам не знав.

Петрусь не мав і гадки,
щоб слон той не забув,
як він торік з рогатки
у лоб йому пальнув...

• • • • • • •

Ви не дивуйтесь, друзі,
бо так воно й було.
Слон справді пам'ятає
людське добро і зло...

ТИГРИЦЯ ТРАПИЛА В БІДУ

Тигриця раз до пуми в клітку
просунула кінець хвоста.
А пума — за хвоста сусідку!
Ось-ось одірве й розмета...

Тигриця з болю як підскочить,
тигриця вирватися хоче,
ричить та рве хвоста свого...

Гієна ж збоку вже регоче:
— Ну, хто кого?
Хо-хо-го-го...

Дме носоріг,
немов у міх:
— І сміх і гріх...
Ix-ix-ix-ix...

Дід сторож миттю до лікарні —
аж тут і лікар на поріг.

— Оце тигриці пума клята
хвоста обдерла, — каже дід.
А лікар швидше до халата,
бо лікувати негайно слід...

Та згойть рану чи виразку —
це справа зовсім не проста.

Зробить тигриці перев'язку?
Але ж не дасть вона хвоста!

І тут, помізкувавши трішки,
наш дядя Вова й дід Кіндрат
пристосували апарат
з насоса й гумової кишки.

І звіддалік тигриці сміло
хвоста обприскують щодня.
От бач, яке велике діло
кмітливість і знання!

ЛІКУВАЛЬНІ ВАННИ АНТИЛОПИ КАННИ

I

Антилопо Канно,
сива бідолашко,
чом ти невесела?
Чом ступаєш важко?

В антилопи Канни
хворії суглоби.
Їй потрібні ванни
від ції хвороби.

Тут не допоможуть
порошки та мазі,—
тут потрібні ванни,
лікувальні грязі.

Тільки лікувати —
немалій це кlopіт!
Як улаштувати
ванну антилопі?..

II

I вживає лікар
заходи негайні:
роблять антилопі
ясла прямо в стайні.

Роблять перед ними
в ширину з півкрою
й наповняють гряззю
ямку неглибоку.

I не можна Канні
обминути ями:
щоб поїсти — треба
в неї стать ногами.

А поки наїться
й з ями ноги вийме,
ледве чи помітить.
як і ванну прийме.

ПРИМХЛИВИЙ ВЕРБЛЮД

Що не дай — реве: «Не бу-у-ду!»
Ість погано, мало.
Гулю он яку верблюду
на губі нагнало!

Лікарі прийшли до хворого —
він їм не даеться.
Ледве вкосъкали двогорбого,—
сердиться, плюється.

Вавку змазали допіру
обережно, вміло.
Ще й укол дали під шкіру
так, що й не боліло...

Що не день, то гуля в хворого
меншає, стухає.
Приайде ж лікар — як від ворога
навісний тікає.

Кинь, двогорбий шалапуте,
приставлятись дурнем!
Хіба ж можна таким бути
диким, некультурним?

ІДЕ ПЕРЕБУДОВА

Вже кілька днів у зоопарку
іде перебудова:
вибілюють ажурну арку,
щодня якась обнова.

Чудесний здійснюється план;
насаджують дерева.
Он шию піdnімає кран —
«жирафа» металева.

Працює велетенський «кріт» —
машина землерийна.
Сталевий арматурний дріт
все скріплює надійно.

Насипані над озером
новітні Піренеї
і вириті бульдозером,
немов яри, — траншеї.

Кущі загущені навмисне
(й продертись ними годі!),
лісіє скелля прямовисне —
як у самій природі.

Хай звірина поплигувє —
на волю всіх пустили.
Усе живе оклигувє —
і пуми й крокодили.

Об скельну «бутафорію»
вичухуючи ребра:
— Тепер я не захворію! —
ірже смугаста зебра.

Де пес учора кості гриз,
де був болотний виток,
тваринам зроблено сюрприз —
всіх випущено з кліток!

НА ВОЛІ

Скажіть, а ви давно були
у нашім зоопарку?
В великих вигулах орли,
ведмеді і цесарки.

І менше лікарських турбот
і Феді, й дяді Вові:
здорові лев і бегемот,
і кабани здорові.

На волі лігво і барліг —
всяк у своїй оселі.

Ландшафти відділяють їх —
горби, канави, скелі.

На вигулі жираф брика,
немов десь у Гвінеї:
прийшла до нього Африка
чи він прийшов до неї?

Йдем в зоопарк ми залюбки
до звірів, як у гості.

Ось і дамани-жирияки,
ледащики безхвості.

Он кістомаху лев гризе
у заростях правічних;
потойбіч рову — шимпанзе,
мов у лісах тропічних.

Не віриться, що чагарник
і скелі — рукотворні,
немов і не в вольєрі, в них
ці мешканці проворні.

Ревуть рогаті олені,
щебечуть мирно птиці.
На травці задоволені
пасуться олениці.

Он кенгуру з малям у торбі
Проходить повз терарій.
Дві верблюдиці одногорбі
ідуть, як по Сахарі.

Окремо буйволи, гієни,
безхвості мавпи маго.

Горби, каміння, схил зелений —
для них це сущє благо.

Чи антилопи, чи дамани,
чи страуси, чи кобри —
і їм — не те що непогано,
а навіть дуже добре.

І все частіші випадки,
коли виродовж років
нові ростуть в нас выводки
і звірів і птахів.

ПОЕМИ

САД НА ЛИСІЙ ГОРІ

ШКОЛА НА БЕЛЕБНІ

Біліє школа на узгірку,
біжить сюди хлоп'я й дівча,
на грудях пломінь кумача,
іди і вчися на п'ятірку.
У вільний час гили м'яча,
майструй нового приймача,
читай книжки, газету «Зірку»...

Та тільки гола
школа ця,
бо на горі
ні деревця.

І хто не гляне, то помітить —
гора ця лисиною світить.
І через те не дивина,
що зветься Лисою вона.

А навкруги —
краси, краси!
Внизу ріка,
кругом — ліси.
Лиш дивна пустка на узгір'ї,
на голім на шкільнім подвір'ї.
Садили сад, та як на те
ніщо на схилах не росте.

І тільки, мов на глум, вітрище
на все шкільне подвір'я свище;

регоче в лиця парубійок,
що в синяках виходять з бійок:

розгониться й з усього маху
вигрюкує залізом даху:

— Го-го, а школа, телепні,
голісінька на белебні...

А ви собі ані гу-гу,
гу-гу!..

А з даху зграя горобців:
— Тут ні дерев, ані дубців,
ців-цив!..

САД У МІШКУ

Можливо, так було б і досі,
якби новий завгосп у нас
не появився десь під осінь —
наш садівник Рудий Панас.

У нього вуса здоровенні,
немов із конопель густих,
так, наче роль зіграв на сцені
та й досі не одклейв їх.

Оточ з'явився він у школі
та й каже: — Що ж це схили голі?

А в нас є учень Чорний Вася,
довготелесий і худий.
То суперечка й завелася —
Васько Чорняй і дід Рудий.

— Були уже такі... садили... —
Це Вася дідові про схил.—

Даремно тільки тратить сили...
Тут не земля — космічний пил.

— А мо', ще й в космосі посадим,—
кажи, мовляв, та не мені.
Бо справу мав дідок із садом
на півночі й на цілині.

Озвалась Талочка (кирпата,
із бантиком на голові):

— У нас росли б, казав мій тато,
маленькі дички лісові...

А батько Талочки біолог.
У діло це серйозно вник.
Отож і вдарили на сполох
біолог наш і садівник.

І незабаром порішили
директор школи, вчителі
позичити днів на три машини,
привезти дичок і землі.

Та, позичать не мавши звички,
дід сам пішов у біляжній ліс.
Найкраці викопавши дички,
в мішку з півсотні їх приніс.

— Чим, хлопці, байдики вам бити,—
сказав серйозно школярам,—

чи не могли б ви посодити,
приміром, накопати ям...

— Та посодити-то не жалко,—
Василь і тут пе став мовчать,—
та тільки що то за цурпалки
в чувалі вашому стирчать?

— Цурпалки, друже, не халепа,
коли до діла довести:
сьогодні дичка, завтра — щепа,
а там і сад, свої сорти.

Василь підморгус позаду:
— Найкращий сорт —
з чужого саду!

А дід з мішка виймає дички,
ці невеличкі
лісовички,
та ніжно так вийма,
достоту
бере з мішка
живу істоту.

— Ось у цієї,— каже,— корінь,
немов ступня від п'ятки йде.
А в тої рівний, наче шворінь,
і не згинається ніде.—
І Васю це знання і вміння
вразило: «Глянь, старий «дає»!»

Вдивлявсь і він у те коріння,
та думав, певно, про своє...

Цибатий Гриць і жвава Ната
копають ями по рядах.
І тільки блискає лопата
свогоєдні в кожного в руках.

Біолог стежку
з дітлашнею
обсаджує з обох боків:
— А головну свою алею
назвем алеєю Птахів...

Саджають, закидають ями,
притоптують старі й малі.
І ось уже стоять рядами
тоненькі стовбуруці в землі...

ПЕРША ВЕСНА

Ось настає весною
і щеплення пора.
За дідом — чередою
весела дітвора.

Дід щепить нову гілку
із ножиком в руці.
Малі тримають пилку
та подають живці,

А старші — до криниці,
але не воду пить,—
ні, хочуть на кислиці
повчитися щепить.

Зрізають гілля дичок,
надрізують торці,
під кору лісовичок
застромлюють живці.

Вже й захотілось їсти,
та праця — до смаку.
Пернаті їм солісти
співають до смерку...

Так і ростили на піску
свій сад ентузіасти.
Зусиль немало у садку
їм довелось докласти.

Бо спека, сонця злива
хлюпоче на сади.
Волає груша й слива:
— Води! Води! Води! —
Поливали.
Доглядали.
На жердини рівні
для пернатих набивали
для гостей шпаківні...

УМІЛІ РУКИ

Іде навчання без понуки,
а піонери — перші й тут!
Он виставка «Умілі руки» —
займає в школі цілий кут.

Он Федя лобзиком улітку
майстерно випиляв зенітку,
на п'яльцях Ольга Чередник
узором вишила рушник.

А Вася Чорний дуже гарну
зробив з коріння дику сарну.

Ось позасушуваний цвіт...
Ракети рвуться до орбіт...

Макет будинку, телевишки,
їжак із кедрової шишкої.

Та каже Гриць Тетяні й Ользі:
— Найкраща сарна в Василя —
як олень на новенькій «Волзі» —
ну мчитъ... аж око звеселя!

А В БЛАКИТІ — БУСЕЛІ! БУСЕЛІ!

Рветься гілля
на привілля,
ніби ріки з дужих русел.
А в блакиті — бусел! Бусел!
І сіяють в синій рані
деревець гілки шафранні.

У саду між двох алей
в'ється стежка звивисто.
А бузок! А соловей
тъюхкає заливисто.

Оглядають
учні й дід
щепи — ряд по рядові:
де з'явиться має цвіт
в цім ажурнім прядиві.

Кожен жде, що по плодах
про сорти дізнається.
Ну, а цвіт на яблуньках
вперто не з'являється...

Федя, Гриша і Олесь
підійшли до флігеля:
— Хлоцці, з ряду зникла десь
наша бера Лігеля! ¹

---

¹ Б е р а Л і г е л я — сорт груші.

- Не пам'ятаєте ви, діду,
де посадили ми яку?
- А записи! Спітайте Ліду.
- Згубила десь. Немає й сліду!
- Та вже й мені не в пам'ятку...

Нічого, сад підживим літом
(поки що хай нам покортить),
ще підросте, візьметься цвітом,
а там узнаємо й сорти.

Бо деревця плоди зав'яжуть
і про сорти самі нам скажуть.

ТАК ВІН ЛЮБИТЕЛЬ ЧИ ГУБИТЕЛЬ?

Згрібаєм листя, прибираєм,
суху зриваєм лободу.
І натрапляєм
за сараєм
на зниклу щелу молоду.

- Це ж наша бера! Наша груша! —
І з нею ми до діда йдем.
- Чия ж оце рука байдужа
її підрізала ножем?

Узнать, здавалось, справа марна.
Та нагадав про корінь дід.
— Ось звідки вискочила сарна! —
гукнув Грицько. А Вася — зблід.

— І як це можна? — дід косився.
Василь стояв, надувсь, як сич:
— Та й сам не знаю... спокусився...
бо сарна снилась день і ніч...
— Хороша, — каже дід, — спокуса —
пустошить, нищити живе!

Він так смикув себе за вуса,
подумали, що одірве.
— Але ж і ви казали... сарну
для школи вирізав я гарну...
— «Але»!.. Вітри у тебе свищуть —
чудесну грушу звів на пси...
Живу красу не можна нищить
заради мертвової краси!

Тут нагодився й наш учитель
і в гніві відповіді жде:
— Так він любитель
чи губитель
природи?
Хай нам
доведе!..

Василь викручувався марно,
бо не минуло це безкарно...

Пишем ми листа в Тбілісі,
чи в Москву,
а він у лісі,
йдем в кіно,
а він у лісі.
Йдем у цирк,
а він — у лісі.
Накопав і посадив він
з півдесятка деревець.
І сказали ми —
кінець.
Другом станеш ти природі,
коли шкоді
скажеш:
годі!

ОСІНЬ У ГРУДНІ

Був грудень... Але що за грудень?
Нема ні льоду, ані стужі...
Проходять вулицями люди,
минаючи брудні калюжі.

Іще в альтанках літні меблі.
Забули люди першу хвижу.
Бо знову дні — ласкаві, теплі,
ясні-ясні. Навдивовижу!

Але ось під Новий рік
раптом як усніжило.
Морозище як припік —
хоч би птаство вижило!

Строчить січенъ між бадилля
слідом заячим.
А вітрам яке привілля
невіщухаючим!

Розпустив Дід Мороз
бородищу сивую,
не зважа на прогноз,
пісеньку наспівує:

— Я, Мороз,
без погроз
посилаю сніжну хмару
сивобровую,
на деревах кожну шпару
замуровую.

Спробуй пині поживиться
комашиною.
Вдовольняйся пині, птиця,
реп'ячиною...

Поживитися б жучком,
або гусінькою,
чи комашкою хоча б
отакусінькою.

Щиглик стрів на будячині
пташку сірую:
— Зеренце на бур'янині
я визбирую...

А синичка сумна
на сучку сиділа.
Вже смерка, а вона
досі ще не їла.

Он шишкарю добро — сидить,
і настрій в нього радісний,
хоча надворі аж рипить —
мороз двадцятиградусний...

ЇДАЛЬНЯ ДЛЯ ПТАХІВ

— Ви не журітесь, пернаті,—
озвався першим шостий клас,—
ми в нашій школі-інтернаті
їdalynю зробимо для вас.

Проти будинку на ялиці
салъце з'явилось для синиці,
а коло вікон гуртожитку
ще дві фанерні годівниці.

Вдається повзик до розвідки,
до сала стриб: — Це що? Це звідки? —
На дротяний поглянув гак,
дзъобнув сальце — присмний смак:

— Еге, смачніш за хробака! —
Коли й синичка тут метка.
Та він маленьку дзъобом б'є:
— Цур-цур мое! Цур-цур мое!

Гойда ялина сиві патли.
— А ти куди помчався, дятле?
Аж він сідає на сучок.
У вікнах дітвора — мовчок.

— Невже і цей строкатий гість
свиняче сало єсть?
— Дівчата, хлоцці! Так і є:
дивіться, сало він клює!

Йому синиця: — Ціньки! Ціньки! —
Клопітно біга між сучків.—
Це що? Це що? Чи, може, ліньки
в сосні дзюбати хробаків?!

У вікна стука дітвора:
— Та знати й честь уже пора.
Кінь, дятлику, погану звичку,
не обкрадай малу синичку.

Бешкетник дятел зна свое:
клює й клює, клює й клює.
А потім дзьоб обтер об кору
та й пострибав собі угору...

ЩО СТАЛОСЬ ДАЛІ З ВАСИЛЕМ

А Чорний ходить у гайок —
то з дуба виріже кийок,

то каже, що «співучу» гілку
собі шукає на сопілку.

Насправді ж сильця розставля,
щиглів приносить звідтіля

та снігурів в запіл ховає
і птахоловам їх збуває.

За грушу караний? Дарма,
птахам же обліку нема!

Якось до лісу після школи
прибув: улов там — як ніколи!

Василь метався, аж упрів —
запхав за пазуху щиглів.

Розставив знову довгі сильця,
аж гульк — снігур висить на гілці.

Спочатку він збегнуть не міг,
коли ж до дерева підбіг —

побачив: птах завис на гілці
на довгій Василевій жилці.

Василь схвильований до сліз,
Василь на дерево поліз.

Але даремно, бо пташина
була холодна, мов крижина.

Він зліз і ледве не зомлів,
повинувся своїх щиглів,

зняв сильця в гаї молодому
і мовчки почвалав додому...

ПІДКРАЛОСЬ ЛИХО

А до школи з боку лісу
крізь хурделиці завісу
у садок підкralось лиxo...

Дід уранці вийшов — тихо:
та й пошкріб себе по лисині —
всі дерева геть обгризені!

Так і ахнув серед двору:
що не стовбур — мов кілок.

Геть зайці обгризли кору
від землі і до гілок.

Із ренета Симиренка —
біла штричка з окоренка...

Оля вибігла на ганок:
— Сірий набрід цей здурів!
Знала б, винесла сніданок,
щоб не гризли стовбурів.

Ех ви, зайки непутяці,
з'їли яблуні найкращі!

ЯК ЗАРАДИТИ ДЕРЕВАМ

— З'їли кору напропале! —
Дехто був у відчай.
Діти ж з рук не випускали
книги садівничої.

Що ж робити їм? До діда
йдуть Грицько із Федею.
Знає він, старий всевідо,
всю енциклопедію.

Дід сіпнувся раз і вдруге:
— Бачив. З'їли лобурі.

Що ж, де є кори хоч смуга —
ми обмажем стовбури.

Недарма хлоп'ят вважали
діовою зміною:
кізяків вони дістали,
зapasлися глиною.

Вже дівчата смаглоці
стовбури обмазують.
І, мов сестри-жалібниці,
дерева обв'язують.

В хід пішли старі панчохи,
светри і жакети.
Звеселіли ніби трохи
пепінки й ренети.

А закінчили роботу —
руки й ноги в місиві:
— Завдали зайці клопоту,
от личини бісові!

БРУНЬКУЄ САД

У вікно, ще морозом змережене,
сонце вперше всміхнулось весні,
діти роблять весняні обстежини —
не померзли часом яблуні?

Весна іде не швидко,
та ліс уже в бруньках.
Бруньки вже добре видко
й на хворих яблуньках.

Прядуть по кожній гілці
очима малюки,
де гусені в розвилці
вцілілі капшуки.
Дід гляне в їх очички —
світліс на лиці:
— Ви в мене як синички —
молодці!

* * *

А скільки шуму в лузі,
а в небі вічних трас!
Летять крилаті друзі,
вертаються до нас!

Ластівка мала
знову прибула.
Силою крила
далъ перемогла...

Натрудила немарно
крильця з довгого шляху.
Але як же її гарно
коло рідного даху!

Розкажіть, ластівки, розкажіть,
як вам траси вдалось подолати!
Через весь пролітали ви світ,
а до нашої хати.

Міліони ви хат проминали,
а до нашої хати.

Тисячі кілометрів долали,
а до нашої хати...

ЯК ІМ КОРТИЛО ЗНЯТЬ ПОВ'ЯЗКИ

Сад — і робота, і турбота.
А тут у час напастей злих
він став немов жива істота
і для старих, і для малих.

Тут і біолог, тут і завуч...
І стільки стежило очей.
І сам директор Яків Савич
у сад приходив до дітей.

По цвіту, по листках на гіллі
вони дивились день при дні,
як розвиваються вцілі, —
як — потерпілі яблуні.

Одні затрималися в рості,
хоч тої ж саджені весни.

А в інших — цвіту повні брості,
хоч і обгризені вони.

Ну, чудеса тобі та й годі!
Цвітіння — глянь яке густе!
Та каже дід: бува в природі —
перед загибеллю цвіте.

Як їм кортіло зняти пов'язки!
На радість те чи на біду?
Чи перемоги, чи поразки
чекають їх в школльнім саду?

На цій розмотують ганчірку,
а крізь пов'язку з-під кори
пробив зелений пагін дірку
і прудко рветься дотори.

На тих, де стовбури сповиті
папером — там з обох боків
кори напливі соковиті —
мов зустріч двох материків.
А ж діти скрикнули: — Ура!
Появилася кора!

* * *

Вітер... Зав'язь обпадає...
Та гілки риплять гінкі.
Але хто сорти вгадає,
де які?

Дрібно горлиця корали
роздипала: «Тру-ру-ру...»
Ми про яблуньку питали,
а вона нам: «Про кот-ру?»

Звуки іволга низала,
щось про грушу підказала,
горлиця ж: «Не роз-бер-р-ру!»

Може, друже, чув і ти
голос іволги привітний?
Нам підказує сорти:
— Вільямс літн-і-й!
Вільямс літн-і-й!..

КРИЛАТИЙ БЕШКЕТНИК

— Хочеш, друже, в нашу ланку?
Глянь на хміль, смородину.
Пришкільну оглянь ділянку —
виноград, городину.

Стрінеш тут бабусю Галю,
шефа пречудового,
що зростить нам помагала
гарбуза пудового.

* * *

Сонях — явище нерідке,
а побачиш — зір спиня.
В нас — такі, як підрешітки.
Й щось викльовує щодня.

— Ну, вже я за них візьмуся!
Що воно за сатана? —
І хустиною бабуся
кожен сонях запина.

Та не встигла й відійти,
як над соняшником спілим
миготить червоне з білим:
«Дятел! Дятел! Ось хто ти!»

Хустку він пробив сміливо,
вибив соняха дотла.
Та робив це так красиво,
що прогнати не змогла...

ЧЕРЕЗ ДВА ЛІТА

Ми всі милуємося часто —
ах, як дерева розрослися!
Он те — розлого, те — кулясто,
а те — тополькою увись.

Гілки Наталочка одводить,
в міжрядді ходить нагинці.
Уважно йде, щоб не ушкодить
малі тендітні пагінці.

Та не дерева — царство ціле!
А розкошують — як хотять:
там жовті сливи заяскріли,
там яблука палахкотять.

Мов сонця променем налиті
янтарна вишня і ренет.
А що смачні, а соковиті —
зірвеш, попробуєш — як мед!

Казкове все для Гриші й Тані —
чи й не природи витівка:
з кулак плоди на джонатані
і з добрий горщик титівка!

«ЗЛОДІЙ» У САДУ

Уродила рідкокронна.
Тільки ж яблуко одне —
блідо-жовте, аж червоне,
але видно, що смачне!

Наливалось, вистигало,
всі гадали, що апорт¹.

---

¹ Апорт — давній український сорт яблук.

Раптом яблука не стало,
як же візнати, що за сорт?

- Вирвав Чорний? Так для чого?
- Загадково,— хтось сказав.
- Дуже схоже це на нього:
сарну ж з корня вирізав.

Ще не встигли схаменутися,
Ната йшла через ярок:
«Наше яблуко на кучці
Із ялинових голок!»

Та хитнулася колючка,
стала рухатися кучка.
«Іжачок! Ах ти хитрочка!»

I Наталка на весь ліс
тільки встигла крикнути:
— Гляньте, яблуко поніс,
на голки наштрикнute!

Підхопив, бо їжі мало,
чи само на нього впало?
Підійти хотіла ближче,
а їжак в своє кубло
під соснове корневище
шурх! — і наче й не було...

ЛІСОВИЙ СЮРПРИЗ

Коло криниці, там, де учні
як перші дідові підручні
щепити вчилися колись,—
живці взяли та й прийнялися.

І прямо в лісі, край дороги —
хто б міг подумати про це? —
пірамідалльне, не розлоге,
стоїть охайнє деревце.

Йдуть люди в спеку до кринички,
не бравши ані ріски в рот:
«Ex, скуштувати б хоч кислички...»
І раптом в лісі — бергамот¹.

ТИ КУДИ? МАДАГАСКАР?

Понад полем — лісом, гаєм —
понад урвищем
скрізь летять крилаті зграї,
цілі юрмища...

Багряніє жовто-яре
листя в трепеті.
А у небі — білі хмари,
наче лебеді...

---

¹ Б е р г а м о т — сорт груші.

Пташка в пісні щемній, щирій
кличе: — В ірій!
ір-ій... ір-ій!..

Крук до Іволги: — Кар-р! Кар!
Ти куди? Мадагаскарр?! —
І вона йому уривком співу:
— Аи-та-на-на-рі-і-ву! —
А деркач дере,
дивні ноти бере.

Чи то він концерт готує,
та «до-ре» не добере,
чи диктанта він диктує,
каже діткам: ти-ре...

Пам'ятатиме вся школа
журний спів коло дахів.
І лелек прощальні кола
над алеєю Птахів.

Вигук одуда печальний
над просторами полів.
І курликання прощальне
посмутнілих журавлів...

— Не летіть!
Іще хоч тріньки!..
— Почекайте!
Ну, хоч трінь!..
— Небезпечні нам затримки...
Ти весною нас зустрінь...

ШКОЛА В САДУ

Біліє школа на узгірку,
біжить сюди хлоп'я й дівча,
на грудях пломінь кумача,
іди і вчися на п'ятірку.
У вільний час гили м'яча,
майструй нового приймача,
читай книжки, газету «Зірку»...

Але питас дітвора,
чом зветься Лисою гора?
Бо ж у вінку біліє школа,
бо зелен-сад шумить довкола,
наш зелен-сад,
наш виноград,
його шмагали дощ і град.
Та коли дереву якомусь
судилось гинути — натомість
завжди садили ми нове.
І сад росте, і сад живе...
До школи їдуть генерали,
робітники і вчителі,
що перші букви тут вивчали,
коли були іще малі...

Летять завзяті та веселі
(в своєму ділі мастаки),
немов лелеки до оселі,
немов до хати ластівки.

«Яка земля добром багата», —
писала Оля Чередник...
Були недавно Гриць, і Ната,
і Вася Чорний — садівник...

Де не жили, де не бували,
можливо, й на краю землі,
яких сортів не куштували
десь і в Перу, і в Сомалі.

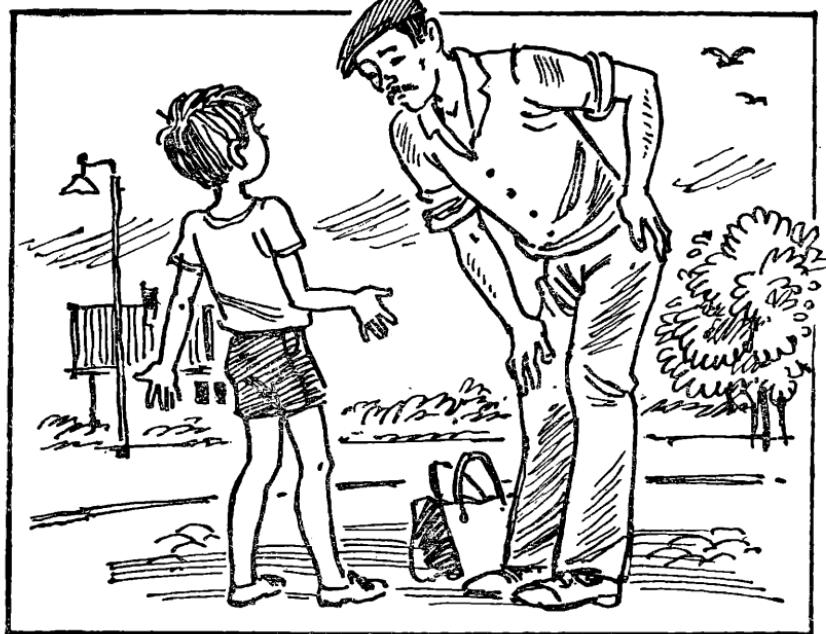
Нема ж ані в Перу, ні в Чілі
смачніш за наші бери спілі.

Нема на жодній із планет
над Симиренків наш ренет!

Хто не приїде — у саду
світліє зразу на виду...

Стоять і мріють серед тиші —
яких нема на світі див!

Сорти ж бувають найсмачніші
ті, котрі сам ти посадив.

ВЕСЕЛИЙ КУТ

Дві річки, сяючи в долині,
в одне з'єдналися русло.
На межирічнім гострім клині,
немов на острові,— село.

Веселе, сонячне. І зветься
Веселий Кут. Нові хати

немов на старті: так, здається,
і побіжать через мости.

Гудуть мости. Синіють плеса.
Як поїзди проходять тут,
самі виспівують колеса:
— Ве-се-лий Кут, Ве-се-лий Кут!

Сади. Гаї. Проміння в кронах.
Пташині скрізь гrimлять пісні.
Здається, навіть на фронтонах¹
півні співають жерстяні.

І ледве чи не в кожній хаті
і чи не в кожному дворі
в цьому Куті живуть завзяті
витівники та штукари.

Ви не знайомі з дядьком Федем,
що все примітить мимохідъ?
Йому — одразу попередим —
у рот ви пальця не кладіть.

А з гуртом юних, куцощтанних,
що сам нечистий їх водив
по всіх городах і баштанах,
по деревах чужих садів?

Що їхні гавані й причали
їм визначав Жигайлло Гриць.
Ви їх ніде не зустрічали,
оцих лукавих милих лиць?

---

¹ Фронтон — верхня частина будинку.

Зустрівши друзів на майдані,
Грицько підбіг до них: — Алло! —
І по секрету Ромі й Вані
сказав: — Ой, хлопці, що було!

Виходжу з дому на часину,
до річки вулицею йду,
а дядько Федь: «Ти, бісів сину,
рвав яблука в моїм саду»?

«Ви що?» — кажу. А він до мене:
«Ех ти, піратський капітан!
Ти ж попсував... Іще ж зелене...
Воно зимове — джонатан».

«При чім тут я?» —
«Ти кинув грудку —
і був це ваш умовний знак.
Зняло, мов вихром, Ваню Дудку,
за ним, як гончі, Сич і Сак.

Ти й Сич були на джонатані,
Роман обтрушує кальвіль.
А Сак зависнув на паркані,—
порвав штани, як ліз відтіль...»

Ну, словом, хлопці, як по нотах,
все виклав дядько Чемерис...

Невже це хтось із жовторотих
проговорився чи доніс?

Я дядькові, що він даремно,
що нас і не було в ті дні.
І ми розстались дуже чемно —
лиш погрозив: «Гляди ж мені!..»

Свою ватагу дуже скоро
звов на майдані скликав Гриць.
Перепитав усіх суверо —
ніхто не видав таємниць!

Та щоб не знати більш наруги,
не довірятись хлопчакам,
на всякий випадок удруге
вночі в садок нагрянув сам.

Гілки вгинаючи зелені,
удатний до бешкетних справ,
набрав шафранного в кишені,
донешти в пазуху набрав.

Хоч і завис не зовсім зруечно
він на штахетині штаньми,
та приземливсь благополучно
і гайсонув: — От я, так ми!

Яке ж було велике диво,
як дядько стрів на другий день

і, привітавшися поштиво,
кинув йому: — А йди лишень!

У мене,— каже,— точні дані,—
в очах лукаві промінці,—
що був ти вчора на шафрані
і мало не порвав штанці.

Що? Може, визнаєш нарешті?
Якщо ж тягнути далі нить —
то потім був ти на донешті...
Щось, може, хочеш уточнити?

Грицька взяла така досада
(його не спіймано ледь-ледь)
«Невже була якась засада
і все це бачив дядько Федь?

Але ж якби зробив засаду,
то, певно, й клопоту б не мав:
як тільки вдерся я до саду,
одразу б він мене спіймав...»

* * *

Встає, як піЮТЬ треті півні,
лісничий Федір Чемерис.
Завів синичники, шпаківні,
зразково доглядає ліс.

Ставний. Чуприна темно-руса
із сивиною, наче ртуть.
І два тоненьких гострих вуса,
здастесь, так тебе й протнуть.

І сам цей дядько має мізок —
це скаже весь Веселий Кут.
А дядьків син, учений, фізик,
скінчив московський інститут.

Технічні вводить він обновки,
коли буває на селі,
монтажує мудрі установки —
усюди кнопки, штепсели...

І в Гриця, першого догадька,
майнуло: «Ясно все без слів —
це він знадвору в хату дядька
сигналізацію провів!»

А як же бачить серед ночі?
Що в них за прилади нові?
Якісь кібернетичні очі?
Чи, може, ультразвукові?

І ось Грицько і Дудка Ваня
(найдужче не терпілось їм)
поставили собі завдання
розвідати Чемерисів дім.

Три дні крутились коло яру,
аж якось бачать молодці —
йде жінка дядькова з базару
з важеним кошиком в руці.

— Поможем? — кошика вхопили
й до хати трохи не бігом.
І ледь поріг переступили —
очима нишпорять кругом.

У Дудки блісъ в очах усмішка —
мовляв, дивися, Грицю, де:
он шнур від штепселя до ліжка
попід подушкою іде...

Коли ж ватага на майдані
зібралася, промовив Гриць:
— З'явились, хлопці, перші дані —
вже трохи менше таємниць.

А що та установка значить,
котру вмикає дядько Федь,
як нею він із ліжка бачить —
це, Юрку, ти сходи розгледь...

Юрко вів з тіткою гутірку
(дровеца, водичку принесе).
А мав він з фізики п'ятірку —
то в домі вивчив геть усе.

І річ ота «кібернетична»,—
давав Юрко хлоп'ятам звіт,—
всього лиш... грілка електрична,
бо в дядька був радикуліт...

* * *

У вербняку тинялись друзі,
ну й неприкаяний народ!
Аж стріли дядька Федя в лузі
із пилкою біля колод.

— Гей,— дядько їм,— лицарство міле! —
йшли саме хлопці через гать.—
Я чув, ви тактику змінили
і стали людям помагатъ?

— Що, стати й вам на поміч? — метко
відповідає Гриць за всіх: —
Приміром... на ходу підметки
вам одірвати... — Жарти. Сміх... —

Чо' ж, дядьку, ви серед полянки
надумались дрова рубать?
— Е ні, хлоп'ята, то дуплянки
з колод ми будемо довбать.

Грицько схопився вже за пилку,
бо діло швидко це збегнув.

А Сак узяв якусь розвилку,
в дупло крізь вічко штриконув.

А звідти шершні — дз-з! Не грайся!
А дзузьки вам, мовляв, а зась!
До Сака Сич кричить: — Змивайся! —
Маха руками Дудка Йвась.

А дядько Федь: — Лягайте хутко!
В траву! Нехай летять! Нехай...
Юрко, присядь! Іване... Дудко!
Замри на місці! Не махай...

— Е, — каже Гриць, — дзижчать, мов кулі.
Смертельний, кажуть, їх укус.—
А дядько дні згадав минулі
та й посміхається у вус:

— Сказать вам, хлонці,— сміх та й гөді!
Оці скажені дзизкуни
та стали раз мені в пригоді,
як був малим, під час війни...

Хлоп'ята при дзвінкім потоці
усілися па зрізи пнів.

— Да-а... влітку в сорок другім році,—
лісничий далі річ повів,—

іду до хати я з городу,—
була це ранішня пора,—

коли дивлюсь — чужа підвода
стоїть у нас коло двора.

І поліцай, мидзатий Бирка,
іде з цигаркою в зубах.
Став на порозі, набік чвирка,
увесь горілкою пропах.

Фашистам він збирав закуску.
А мати каже: «В нас нема...»
Аж на гнізді загледів гуску,
бере за шию, підніма,

несе до брички: «Хлопці, їдьмо!»
А мати: «Птицю... од гнізда?...» —
«Сама,— кричить,— досидиш, відьмо...»
Ні страму в ката, ні стида.

«Стривай, фашист і так не здохне!» —
подумав я — та хвать коня.
А Бирка тут мене як цвьюхне:
«І ти костричишся, щеня!..»

Ну, спину трохи помережив.
Та й я ж образу затаїв:
з півроку добрих, мабуть, стежив
за холуєм із холуїв...

— І як провчили цю личину? —
очима аж світив Роман.

— А вибрав підходячу днину:
надворі був густий туман.

І я надів на себе сітку,
що в ній ходив дідусь до бджіл,
шмиг на сарай через повітку,
поглянув пильно наокіл,

пристроївсь на гориці скраю
(бував же там разів із сто),
згріб миттю з бантини сараю
в торбинку шершняче гніздо.

Дзижчатъ, мордуються в торбині —
ну гада, думаю, провчу!
Городами в соняшничинні
до хати Бирчиної мчу.

Хропе на ліжку п'яній Бирка,
бодай навік би він заснув!
Сам. І одчинена кватирка.
Ну я із торби й сипонув.

Тхне самогон, як із барила,
кружляють шершні, б'ються в скло.
І тут же Бирку в п'яне рило
їх кілька штук як упекло.

«Рятуйте! Партизани в домі!» —
Подавсь лакуза в темний хлів.

Три дні качався на соломі
і, як собака, скавулів.

— І що, сконав? — Роман Рогуля
у дядька Федя запитав.

— Догнала партизанска куля,
коли з фашистами тікав...

* * *

І ось дуплянки, шпаківниці
із дядьком роблять хлопчаки.
В них будуть жить стрижі, синиці,
крутиголівки і шпаки.

Кора вербова зашкарубла
на свіжих зрізах ще жива.
Той очища від тирси дупла,
той денця й кришки набива.

В роботу ці живі натури
вкладали весь юнацький пал.
І раптом ось стамеска Юри
 chirgik об камінь чи метал.

Виймає — запальничка. Ціла.
В руках почав її вертіть.
Від часу зовсім потемніла,
позеленіла жовта мідь.

Та де вона тут узялася?
Обмили хлопці в ручай.
Обтерли — видряпано: «Вася».
Давай розкручувати її.

Взяв дядько Федь, об руку вдарив:
— А що це в трубочці тугій?
Не бачу я без окулярів...
Стривай, якась записка в пій...

Папір пожовклив розгорнули —
і не вчитаєш до пуття.
Але в записці тій минуле
зверталося до майбуття:

«Мене фашисти оточили.—
Читають хлопці папірець.—
Дві рани. Покидають сили.
Живий не здамсь. Невже кінець?..»

Рядок на зламі зовсім стертий,
але вловили й дальший зміст:
«Коли ж судилося померти —
помру в бою, як комуніст».

І далі підпис: «В. Сокрута».
Іще зазначено село —
ледь розібрали назву: Гута,
яка ж це область — не було.

Не дописав він... чи поблекла...
А бій, напевне, був важким.
Навряд йому із того пекла
вдалося вирватись живим...

Узнать би, кто такой Сокрута,
Та сповістить його близьких...
Аби ж одна на світі Гута,
а то на карті безліч їх...

Уже три дні про Гути мова.
Грицько адреси назива:
Броницька Гута, Лошакова,
Потебнева, Стара, Нова...

Чекай, терпи, Веселий Куте,
шукає юнь зв'язків мости.
Звідсіль у всі на світі Гути
летять листи, листи, листи...

Бо вдячна юнь тим Васям, Петям,
хто в битвах серед лук і нив
у сорок першім, другім, третім
для них цю землю боронив.

Хто був упертим і завзятым,
несхибно ворога ціляв.
В сорок четвертім, сорок п'ятім
світ од фашизму визволяв...

Цось озвались перші Гути —
листи, конверти на столі...
Та тільки жодного Сокрути
немає в жодному селі.

Прозорий серпень барвить руту,
спливає осінь і зима.
В листах же звісток про Сокруту
усе немає та й нема...

* * *

В зелений Кут прибув на літо
до дядька Федора онук.
Цвітуть-буяють розмаїто
чудесні квіти серед лук.

Ой, як він хоче на роздолля —
у ліс, на поле, в мандри, в путь.
І от сьогодні дід і Коля
до лісу з хлопцями ідуть!

А в лісі люблять дід і учні
спостерігати життя птахів:
як заселили гнізда штучні,
як нищать різних шкідників.

Виходять. Аж у верболозі
і Гриць з хлоп'ятами іде.

Цірікнув птах.

Старий в дорозі
веселу розповідь веде:

— Ви знаєте, які колінця
часом пернатий витина?
Так розлютив колись чужинця,
що скаженів, як сатана...

Ще за царату був у нас тут
німецький миршавий панок.
Коли пішли фашисти в наступ,
до нас прибув його синок.

І став фашистським комендантом,
із рейху трапивши у рай.
А наші — чосу окупантам!
І ті вже відступать давай.

Тікати час і фон барону,
заметувшись фашистський гад.
Кричать йому по телефону:
«Цюрюк!» (По їхньому — «назад».)

Бо їх оточують дугою,
і напі вже змикають крюк.
А птах якийсь над головою
із берестка:

Цюр-р-рюк!..
Цюр-р-рюк!..

Ну як це стерпіти барону?
Схопив він браунінг до рук —
та як пальне в зелену крону,
а птах ізнов:

Цюр-р-рюк!
Цюр-р-рюк...

Хлоп'ята щиро реготали
(дотепний дядько Чемерис!)...
Аж ось і лози-краспотали,
і поле, і Кутянський ліс...

* * *

Вловивши настрій дядька Федя,
«От штуку, — дума Гриць, — утну!
Б, хлоці, шанс убить ведмедя —
узнати в дядька тайну...»

Пропоза-Гриць і дядька вразив:
— Признайтесь, Федоре Кузьмич,
як знали ви... що в сад я лазив...
тоді, як Дудка... Сак і Сич?..

Що ж, дядько знов, що це питання
колись та зададуть йому.
І от сьогодні без вагання
поклав він діять напряму:

— Ішов я повз сусідські хати
від друга (брав у нього снасть),
наткнувсь на вас. «Пужнуть? Піймати? —
подумав я.— А що це дастъ?»

Та й відчував, що знов до саду
тебе чи всю потягне рать.
Сів з інтересу у засаду,
щоб на гарячому спіймати...

— Ну, і чого ж ви не ловили?
— Щоб ви задумались, як живіть.
Нагнав би вас — то вже, мій милив.
ми не змогли б отак дружить...

Ну, добре, йди до хлопців, Грицю,
а я огляну ясени,
дуби та клени — ту дільницю,
що засадили восени...

* * *

I Гриць подався ліс вивчати,
до хлопців галявою мчить.
Аж там щебечуть і дівчата...
Та розгубився лиш на мить:

— А ви чого сюди, туристки?
— Спішили звістку принести...

— Ну і яка ж у вас там звістка?
— Така, що їдуть на вас листи...

I Гриць подумав: «Може бути:
сурмили ж ми в усі кінці...»
А Валя й каже: — Ніби з Гути...
— Так ви ж, дівчата, молодці!..

Новенькі фотоапарати
в руках у подружок шкільних,
що почали пташок знімати
(і юний Коля вчиться в них).

Грицько мерещій гукає Рому:
— Біжи-но дядька попередь,
що ми гайнем уже додому,—
біля ліспництва дядько Федь!

* * *

Прийшли додому — справді Гута
листом озвалась черговим.
В селі живе в них В. Сокрута,
але не Вася, а Вадим.

Вадим!.. А все ж таки Сокрута —
можливо, це той самий рід.
Вже не така в дітей осмута —
вдалось натрапити на слід...

Листом запитують Вадима,
чи у роду в них Вася є?
Жадоба дії невситима
спокою хлоцям не дає!

І про полеглого родину
питають у своїм листі —
того, хто бився до загину
в селі Веселому Куті.

Але який був їхній подив,
коли одержали листа,
що сам Вадим тоді відходив
з ярів Веселого Кута!

І знов листи й листівки в Гуту
від слідопитів запальних:
вони запрошують Сокруту
в село приїхати до них...

* * *

Замріла станція і плеса.
І діти з квітами вже тут.
Сокруті ж стукають колеса:
«Ве-се-лий Кут! Ве-се-лий Кут!»

Он ліс. Над ним хмарки перисті.
У житі маки майорять...

Зайшли два діди на роз'їзді,
усілись, тихо гомонять:

— А придивися-но, Максиме,—
дід Клим кива в Сокрутин бік.
А дід Максим стрільнув очима:
— Єй-еї, знайомий чоловік!

— Страйвай... Це ж староста німецький..
— Ну да, це ж він усім велів,
щоб звали тільки «пан Щеблецький»,
бо «їх величність» — із панів.

Діди підходять таємниче,
насупивши лоби круті:

— Чи ви далеко, чоловіче?
— Та ні...
— То зійдете в Куті.

— Це можна...—
Та діди, мов круки,
накинулись — не відстають:
удвох беруть його під руки,
з вагона вже кудись ведуть...

А діти вздріли незнайомця
(у юних задумка своя).
Підбігли Гриць, Валюша, Ромця:
— Ви не Сокрута?

— Так, це я...

— Ага! Відчув, голубчик, скруту! —
схидно до дружка дід Клім.—
Вже обернувся на Сокруту...
Ні, ми сквитаємося з ним!

— Ось, дітки, стишаться ці дяді,—
Сокрута кинув на ходу,—
усе з'ясуємо в сільраді —
і я до школи надійду.

Зайшли в будинок під горою,
в сільраду. Голова ураз
схопився: — Здрастуйте, герою!
Як їхалось? Сідайте в нас...

— Герой?! — діди тут підхопили.—
Німецький староста оцей,
як пішки ви під стіл ходили,
гнав у Германію людей.

— Я мусив,— гість їм з гіркотою,—
людей по списках відправляв:
одною посылав рукою,
другою — іх же визволяв...

(Важка, підпільницька ти зброя,
хто не носив тебе, не зна,
як серце крається надвое
і закипає кров до дна!)

Відкритись лиш не міг ні кому,
та діяв я не навмання.
Таке підпільного райкому
було у мене завдання.

Гість вийняв посвідку: — Будь ласка,
мій партізанський документ.—
Дід Клім зітхас: — Неув'язка!
«Розбиті» ми, Максиме, вщент!

* * *

Червона скатерть. Свіжі квіти
на підвіконні й на столі.
Героя ждуть не тільки діти,
але й батьки, і вчителі...

І ось Сокрута на трибуні,
жаданий піонерський гість.
Святково сяють лиця юні,
всі тягнуться до нього з місць.

Не може вигляд молодецький
не чарувати юнаків.
— Дивись... це ж староста...
Щеблецький,—
знов чути шепіт між рядів.

А він і каже: — Різні долі
в людей бувають на війні:

не з власної, звичайно, волі
«старостувати» прийшлося мені.

Тож тут загін Вако Шаурі
давав фашистам «прикурить».
Які здіймались грози, бурі,—
було, навколо все горить.

І я, бувало, коли треба,
подам відомості у ліс —
і вже заграви аж до неба,
йдуть ешелони під укіс.

Та запідоцили фашисти
і стали стежити тайком.
Мені відходити до міста
підпільний наказав райком.

Але фашисти оточили
мене в Веселому Куті.
Патрони вийшли, тануть сили —
момент найтяжчий у житті.

А з лісу, з дальньої траншеї —
о дружби людської красо! —
під час безвиході моєї
де не візьмись мій друг Вако.

— Тримайсь, — кричить, —
нас не здолати!
В воді ми разом і в огні.

О шені чіриме¹, мій брате,
твої нещастья — всі мені!..

А в залі вже рука знялася —
питає Юра Карнаух:
— А хто... на запальничці... Вася?
— А то ж і є Васо... мій друг!

На переправі в сорок другім
життя йому я врятував.
І він, мене назвавши другом,
цей сувенір подарував...

Згадавши дещо, пожвавішав
і дядько Федір за столом:
— А хлопця бачили, що вішав
червоний прапор над селом?

— Як їхав я шляхом широким?
Повз школу? На Жовтневі дні?
Звичайно, бачив... лівим оком,
а правому сказав, що ні...

І діти схоплюють з півслова,
і сумніви всілякі геть —
тим хлопцем, про якого мова,
був їх наставник дядько Федь.

---

¹ Шені чіриме (*груз.*) — твої біди на мене.

І їм, допитливим і юним,
так само хочеться іти
в огонь і смерч, навстріч бурунам,
як їх батьки, як їх брати.

То знайте й ви, Васо й Вадиме,
і ті, котрі взяли Берлін:
слідами подвигів ітиме
весь піонерський наш загін.

Вже й спиться зоряна побудка
під золотої сурми клич,
бо нею марять Гриць і Дудка,
і нерозлучні Сак і Сич...

Сніг чи сльота, дорога бита,
чи просто вбрід, чи через гать —
не залякає слідопита,
що хоче бачить, хоче знатъ.

Обійде твань, рідке болото,
цікавий выбере момент —
і принесе до школи фото,
подій наочний документ.

Листи, колекції і плівки —
який чудесний шлях шукань,
у світ прекрасного мандрівки,
мандрівки до Країни Зпань.

ГРИЦЬ ГАЧОК

ЗВІДСИ ВСЕ І ПОЧАЛОСЬ

Ні, таки недарма кажуть,—
відчував не раз і я,—
як воно багато важить
у житті людське ім'я.
Скрізь якусь ознаку випне,
як табличка на стовпі.

Все до нього так і лишне,—
де я знаю по собі.

Я — Гаченко Гриць, а в школі
я — Гачок, хоч бий, хоч ріж.
Так прозвали мимоволі,
а чому — скажу пізніш.
Кажуть, гарним, білолицим
народився я. Та ось
узяли й назвали Грицем,—
звідси все і почалось.

Бо заведено: чи ледар,
чи гультяй,— всяк пальцем
тиць —

не Петро то і не Федір,
а завжди, звичайно, Гриць:
«Грицю, Грицю, до роботи,—
в Гриця порвані чоботи.
Грицю, Грицю, до телят,—
в Гриця ніжененьки болять...»

Та при чім же я тут, братці,
як до діла розібраться?!

Бились пальтами у школі
хлопці: Боря, Костя й Коля.
Збіглись учні в коридорі
і, звичайно, не мовчать:
той — на боці Кості й Борі,
той — Миколку захищать.

Лиш зібрався я втрутитися,
рот розкрив — аж хтось із них:
«О! Дивіться-но, без Гриця
й тут вода не освятиться!»
І вже я — ні в сих ні в тих...

Для малих і для дорослих
ким я тільки не бував:
Гриць-невдаха, Гриць-непослух,
Гриць — розязва із розязв!..
Хоч гірка є правда в тому...
Поясню, у чому суть:
панькали мене у дома
і запанькали, мабуть...

А за те — от щоб я вмер! —
і розплачуюсь тепер.
Хоч і п'ятий рік у школі,—
надто все роблю поволі.
Із задачками буваю
я частенько не в ладу —
розв'язати забуваю...
Вже добра тоді не жду.
Треба завтрашні домашні,
я ж іще товчу вчорашні.
І, не виконавши знову
всіх завдань, до школи мчу.
Вчу на алгебрі укрмову,
а на мові співи вчу.
Переплутую відмінки,
бо темніє у вічу.

А які тоді оцінки?
Про оцінки я мовчу...

Часто думалося: досить.
Бо вже зло мене бере.
А воно мене заносить,
повертає на старе.

КОЖНЕ СЛОВО Я ЛОВЛЮ...

В другій чверті у вівторок
в клас прийшов новий історик.
Ми його «перевіряли» —
різні штучки витворяли.

Клас сидить. А ми з Панасом
гребінець берем і цвях
і під партою тим часом
виграємо на зубцях.
Вчитель нас пе помічає
і таке розповідає!

Мов наслав на мене чари,
кожне слово я ловлю.

...Вже на березі Луари —
наче в сні, але ж не сплю.
Бачу все, як на екрані:
ось французи в Орлеані
б'ють англійців без жалю.
Ні пощади, ні рятунку:
вірпа Франції своїй

Жанна д'Арк у обладунку
стала з ворогом на бій...

Раптом вчитель задивився
у вікно, на сніжний парк:
— Так на чім я зупинився? —
Я кричу:

— На Жанні д'Арк!
— Повтори мені, будь ласка,
що я саме говорив? —
Мов слова якоїсь казки,
все, що чув я, повторив...
Ось він вислухав, поважний.
— Молодець, — сказав, — уважний.—
І не став вивчати журналу,
троміків, що там стоять,
тільки вивів щось помалу
і сказав:
— Чудово. П'ять.

Ви гадаєте, відтоді
не робив я більш дурниць?
Та цього й чекати годі —
я ж бо Гриць!

Не пройшло багато часу,
як біда спіткала знов:
фізик виставив із класу,
а історик саме йшов.
І отак на кожнім кроці —
не сковаш таємниць...

— Чом,— пита,— не на уроці?
— А тому,— кажу,— що Гриць!
— Як це? — вчитель здивувався.—
Ти вигадувати мастак.—
Я ж сміливості набрався
і одрізав:

— А отак:
ми на фізиці з Панасом
сіли, виклали книжки,
посхилилися і разом...
уминали пиріжки.
Пощастило Опанасу —
непоміченим лишивсь!..

А на мене:

«Вийди з класу!»
Знову в дурні Гриць пошивсь.
Певно, доля вже така
у нещасного Грицька.
Певно, в імені самому
затаїлася біда...

— Не кажи про це ні кому! —
Хитро вчитель погляда.—
У твоїм іменні, в «Гриці»,
аж ніякої біди.

Слід пильніше придивитися:
почнемо з Сковороди.
Наш мудрець — Григорій Савич,
Грицем він хіба не був?

Розмовляємо віч-на-віч,
вчитель зразу все збагнув.

— Якщо далі піде нитка:
був такий письменник — Квітка.
Знаєш Бойка — також Гриць
без ніяких таємниць.
Зафікована в історії,
хлопче, істина ясна:
і Петровський був Григорієм,
і Котовський був Григорієм:
люди красята імена!
Знаю й іншого я Гриця.
Цей — на витівки мастак.
А коли скінчив учиться,
не схотів іти трудитися,
і про нього кажуть так:
«Гриць одержав атестата
і сидить на шиї в тата».

ТЕ, ШО ВИВЧИШ,— НЕ ПИТАЮТЬ

Коли я прийшов додому,
був у настрої такому —
гори б міг перевернути:
не в іменні, значить, суть!
Ні, це ще не аксіома
те, що чую в школі й дома:
«Гриць себе не поважає,
Гриць на трійках виїжджає!»

Про оцінки в мене думка
зародилася така:
розтяжна, неначе гумка,
суть шкільного трояка.
Справді, взяти нещасну трійку:
може в табелі стоять
і звичайну собі двійку
потасмно означать.
(Розумієте самі —
три в журналі, два в умі.)

Рідше має вищу мірку —
недотягнуту четвірку.
Більше певності і віри,
коли в табелі ч о т и р и,
а ще краще — коли п'ята.
Тож і вирішив віднині
я четвірки зароблять.

Як задумав — так зробив.
Ось повчив усі уроки.
Залишилось без мороки
вивчитъ розділ про гриби.
Пхі! Вивчатъ гриби? Безглуздя!
Ач, кумедія яка!
Не впізнаю, може, грузда,
Біляка чи маслюка?..

Ось із сумкою при боці
йду до школи спроквола.

А на другому уроці
і розплата надійшла.

— Ми гриби вивчали з вами.—
Вчитель почина урок.—
Чи в природі є зв'язок
між деревами й грибами?
От про це, про роль грибниць
скаже нам... Гаченко Гриць.

— Якщо взяти... ліси дубові...
крона тінь дає грибові...—
Та учитель знов питає,
злегка спершися на стіл:
— А скажи, чи виробляє
гриб, наприклад, хлорофіл?

— Ні, бо був би він зелений...—
А учитель гне своєї:
— Ти міркуєш навмання,
Є кмітливість. Та до неї
треба ще тверді знання...

Отакі діла бувають:
у сильце попав, як чиж.
Те, що вивчиш,— не питаютъ,
а питаютъ — що не вчиш!..

ЧУЖІ П'ЯТИРКИ

А сьогодні, як ніколи,
рано я прийшов зі школи.
Знав, що через певний час
гості зійдуться до нас
(так завжди цієї днини,
адже в мами — іменини).

Я — в портфель, щоб не баритись,
поки сходиться рідня,
взяв щоденник — подивитись
на домашні завдання.

Та гортую сторінки —
де ж поділись трояки?
Зі щоденника — четвірки,
зі щоденника — п'ятірки
в вічі дивляться мені!
Чи, бува, це не вві сні?
Що ж я, братці, наробив?
Справді тут діла веселі:
переплутались портфелі.
Це ж Федьків я прихопив!

До стола підходить тато,
де розгорнутий лежить
той щоденник:
— О, багато
вже п'ятірок, — можна жити!

Та швиденько у світлицю
(а якраз і гості там).

— Що ж мовчав ти,— каже,— Грицю?
Ось похвалимось вам.

Не жартуйте нині з нами!

Син граніт науки гриз!

Гляньте, ось який для мами
влаштував Грицько сюрприз!

Мама зразу цілувати
за... чужі п'ятірки,— жах!

Хвалять гості, сяє тато...

Я ж стою, як на ножах.

Провалитись би і зникнуть
з-перед віч гостей, сім'ї.

Роззявляю рот, щоб крикнуть,
що оцінки не мої

і нішо мені не миле...

Та чомусь, немов на зло,
крикнути не маю сили,—
наче щелепи звело...

СКЛАВ Я ДОПИСА...

Так міняв я вдачу Гриця —
хоч і важко це робить:
дома зовсім не сидиться,
сам собі урок не вчиться,
а щоб знати, треба вчить.
Вчу. Діла ідуть поволі.

Ну ѿ ходи, як лин по дну.
Ні, нажив собі я в школі
неприємність ще одну.

Є така в нас Муся Гуска —
ну, жахлива підлабузка.
Знає всі вона відтінки
чарівних лестивих слів:
виканючує оцінки
в багатьох учителів.
Скільки вже слізьми змочила
трійок,— не підрахуватъ:
— Ніно Павлівно, я вчила,—
ви мені поставте п'ять...—
В руки якось авторучка
попросилася сама
(Муся всіх плачем дійма),
склав я дописа —
«Канючка».
Все розбірливо і чітко
написав без карлючок.
Підписався ж так:
«Гачок».

Але Гуска здогадалась.
Як зчинила в школі галас:
— Ти! Гачок! Писака класний!
Ба, охочий до повчань.
Сам же — тріечник нещасний,—
краще ти на себе глянь!

В класі жарти, в класі сміх,
а мені і сміх і гріх.

— Зачепив ти,— кажуть,— Гуску,
то й тобі не буде спуску!

Та відтоді — головне —
всі Гачком зовуть мене!

СТАВ Я З НАТОЮ ДРУЖИТИ

Повезло мені, невдасі,—
і таке в житті бува! —
появилась в нашім класі
Ната, дівчинка нова.

І якась вона цікава,
не така, як інші, ні.
Задерикувата, жвава,
бойова,— куди мені!

Йшов недавно другокласник,
Гнат штовхнув його — той навзнак.
(Семикласник бевзень Гнат
бив і хлопців, і дівчат.)

Ната щось сказала Гнату,—
відштовхнув, обляяв Нату.
Ех, тут наша бистра Ната
раптом лясь по пиці Гната,
ще й бере його на глум:

— Будеш знати,
як штовхати!

Молодець
проти овець,
а супроти молодця —
сам, як миршава вівця!

Раз в неділю біля школи
ми на «великах» своїх
так ганяли, як ніколи,
і прямою, і по колу...

Жарти, дотепи і сміх.
Ната на велосипеді
опинилася біля Феді.
Той, рвонувшись уперед,—
трах в її велосипед!
Ната впала. Ну, а він —
чи злякався? — взяв розгін,
знов натиснув на педалі
і гайнув скоріше далі.
Підбігаю я до Нати.
— Ой, нога... Не можу встати!
Не прощу незgrabі, ні!
Спиці він погнув мені! —
Я підвів з землі дівчисько,
бачу, справді їй не мед
(а живе не дуже близько!),
і — на мій велосипед...

І лише удома в Нати
я насмілився спитати:

- Звідки ти така метка,
і хоробра, і прудка?
- А росла в такій родині,—
на заставі, при частині...
- Певно, там усі — спортсмени?..
- А ти що — не любиш гри?
- З фізкультури в мене три...
Як прийшов після хвороби,
на турнік зіп'явсь — смішок;
я робив при хлопцях спроби —
кажуть: «Виснеш, як мішок».—
Ната каже:

— От так друзі!
Легше всього взяти на глузі.
Як вони такі завзятці —
помагали б тренуватися! —
Я ходив до Нати в гості.
У дворі в них, у садку,
тренувавсь на турніку, —
аж тріщали бідні кости.
Дома ж — і гантелі, й гири
кожен день я підіймав,
до весни уже чотири
з фізкультури чесно мав.
Кость глузус:
— Глянь на Гриця,
що то шеф його — спідниця!

Несподівано — скажи ти! —
став я з Натою дружити!

АЛЕ ЗАВЖДИ ЩОСЬ НЕ ТАК...

На уроках не кручуся,
дома вчу. Та що за знак?
І стараюся, і вчуся,
але завжди щось не так!

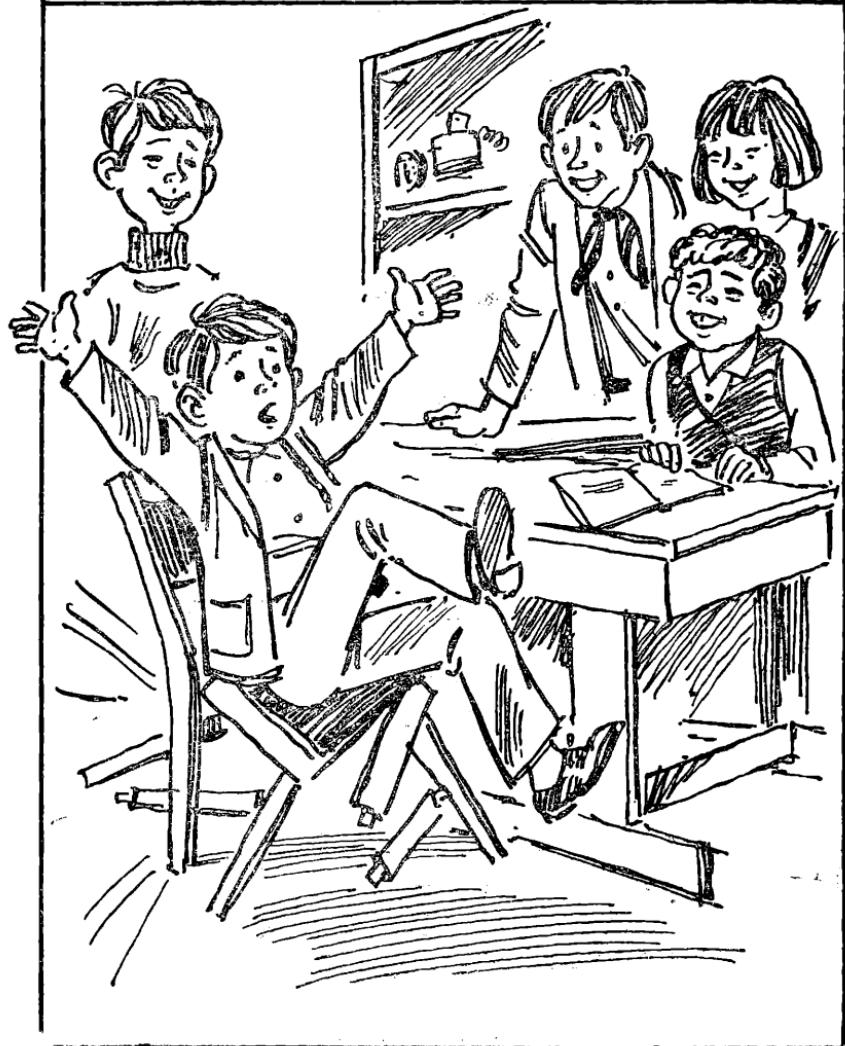
На перерві — до буфету:
там підснідав швидкома.
Йду до біокабінету,
а стільця мені нема.
Я сюди й туди — немає.
І простояв весь урок.
Та цікаво, що буває
так зі мною що не крок.

Другий раз, поки задачу
розв'язав я до кінця,
у фізкабінет — аж бачу:
знов нема мені стільця!

Вчитель каже: — Ви там скоро?
Хто чергусє?

— Баранець... —

Той метнувсь по коридору
і несе мені стілець.
Примхи долі? Чи насмішка?
Чи простий обставин збіг?
Тільки сів — розпались ніжки,—
впав, забивсь, а в класі — сміх...

А чи буде так довіку?
Накипіло вже давно.
І — жбурнув стільця-каліку
у розчинене вікно!

Але трапилась халепа:
за вікном стояла щепа
(сам директор прищепив!),
я ж стільцем ій корону збив...

Бідна голово моя!
Провинився знову я:
хочу бути, як ті Григорії,
а влипаю скрізь в історії...

ВИ, БУДЬ ЛАСКА, ПІДКАЖІТЬ

Ми ходить любили класом
на ріку. Аж до Скали.
А сьогодні вдвох з Панасом
покупатися пішли.

Збоку в нас лишилась балка,
свіжовимита дощем.
До ріки — аж там рибалка
вудить рибу під кущем.
Мотоцикл. Яскрава каска.
Поряд — банка черв'яків.

— Не завадимо?

— Будь ласка! —
він люб'язно відповів.

Я заплив, де й дна немає,
а Панаско пропливає
на мілкому, поблизу.
Дядько тут йому киває,
показавши на лозу.

— Синку! Вудка... там, де ряска...
зачепилася між латать!

Відчепи мені, будь ласка,—
неохота жилку рвать.—

А Панас з води кричить:
— А чого дарма стараться?
Як дасте копійок двадцять,
можу вам і відчепити! —
Зводжу я на жарт:

— Панасе,
ти — до грошей надто ласий! —
Він своєї як на те:

— То дасте чи не дасте?..—
А рибак: — Невже ж бо гроші
краще, ніж діла хороші? —
Поки дядько із Панасом
розмовляв, учив добру,
я метнувся і тим часом
витяг жилку з куширу.
Дядько каже:

— От спасибі!
Хоч і вудка не якась,

пощастило, хлопче, рибі,
що заплуталася снасть...—
І мотає донку жваво
(волосінь на самім дні)
і говорить:

— От цікаво,
що подумалось мені.
Подивіться, як усюди
мудро кажуть добрі люди —
руські: «Будьте так добри»,
українці теж: «Будь ласка»,
білоруси: «Калі ласка».
І слова й близькі й подібні,
і подібні неспроста,
бо людським серцям потрібні
всюди ласка й доброта.

Справді, треба дружно жити.
А з Панасом як дружити?
Він розкрив своє нутро:
тільки вигодою жити,
злом платити за добро!

В мене раз пропав щоденник.
Цей же друг, Панас Вареник,
вже гука мені:

— Гачок!
Я скажу, де твій щоденник,
але дай за це значок! —
Хто хворів, не був у класі,—
попроси чи запитай:

— Що нам задано, Панасе? —
Скаже він, але ти дай...
Лиш од річки одійшли ми,
я згораю од страму,
він стойть, очима блима,
і не соромно йому.

— Слід би гнати тебе в зашийок... —
А Панас на цей мій гнів:
— Дав би двадцять тих копійок,
може б, думаш, збіднів?
— Дядько б то збіднів пе дуже, —
мовлю я, — хоча б і дав.
Та збіднів би ти, мій друже, —
совість би свою продав.
— Ах-ах-ах! — Панас зайшовся. —
Друг мені який знайшовся! —
Та на мене злобно блісь. —
Ти повчай таких, як Муся,
я й без тебе обійдуся! —
Так ми з ним і розійшлися.

І мені прийшло не з медом.
Може, десь не знаю меж?
Гризся з Мусею і з Федем,
а тепер з Панасом теж...
На душі так стало гірко.
Сів, про все без перекрученъ
написав:
«Шановна «Зірко»!
С у нас Вареник, учень.

Це — Панаско. Ми з ним дружим.

(Знає це увесь загін.)

Та змінивсь на гірше він,—
став до грошей небайдужим.

Ледве послугу вам зробить,
зразу плати вимага.

А хіба це личить другу,
га?

Я сказав йому одверто,
він па мене дметься вперто.

Треба чесно нам дружить!

Я не міг мовчать, як риба.

Якщо є моя тут хиба,
ви, будь ласка, підкажіть.

Як переконати Панаска?

Напишіть мені, будь ласка,
бо юнкор я новачок.

З ширим серцем —

Гриць Гачок».

ЯК Я СТАВ КОРЕСПОНДЕНТОМ

Я прийшов із школи тільки,
де чудовий був концерт.

Дома — лист. Дивлюсь — із «Зірки».

Розриваю я копверт —

так, мені:

«Шановний Грицю! —
став читать його мерщій.—
Ми одержали сьогодні
невеличкий допис твій.

І цілком з тобою згодні,
що ти дав Панасу «бій»,
що говориш правду в вічі —
молодець ти, Грицю, двічі,

тож виводь на чисту воду,
хто в навчанні відстає,
хто узяв погану моду —
на уроках байди б'є,
діє вчителю на нерви,
чи майно ламає віщент...
Словом, ти — кореспондент
сатиричної «Перерви».

Це для мене, милі братці,
як-не-як висока честь.
Що ж, юнкор, не зазнаватся!
І сказав про себе:
— Єсть!

Та чи думав коли-небудь,
як писати до «Зірки» став,
що пошлю їй сам про себе
негативного листа?

НЕСПОДІВАНИЙ ЛИСТ ДО «ЗІРКИ»

«Шановна редакціє!
Гриць Гачок мос ім'я.
Та не все ви знаєте:
не такий хороший я,
як мене вважаєте.
Що ж, коли в қалюжу сів,
буду виправлятися я.
Бо себе ѹ тебе підвів,
дорога редакціє!
Як устряв — не знаю сам —
в справу препоганую.
Що тепер писати вам,
коли ѹ сам з доганою?
Совість мучить і гризе.
Я не хочу милості.
Як це сталося усе —
розважу по щирості.
На канікули свої
прибули ми в Кринки,
в табір, де поля, гаї,
сонячні будинки.
А поклали ще з зими
готувати п'есу ми..
Розмічаєм нашвидку
перші ролі з п'еси —
леле! Злов у драмгуртку
різні інтереси.

— В праці я чи в навчанні
не остання сошка,—
крикнув Федя.— Цур мені
роль Котигорошка! —
І ні з ким — хоч ріж, хоч бай —
наш артист не згодний.
(Ах, заслужений який,
ах, який народний!)
Знає Федю весь затін:
звік, що скрізь він — перший,
найвідоміший — це він,
найсвідоміший — це він,—
так було...

Тепер же
найхоробріший — це він,
наймудріший — також він,
слухайся, завмерши...
Слід провчить його. А як?
Жабеня за комір?
То — дівчачий переляк,
примітивний номер!

А додумались — мовчок:
спінінгіст наш Петя
взяв під вечір на гачок
одіяло Федя,
жилку вивів за вікно
десь попід стіною...
Й каже Феді, що в кіно
хлопці йдуть зі мною.

Добре знали всі, що Федь,
коли нас немає,
тільки смеркне ледь-не-ледь —
ляже і читає.
Ми під вікна — Федь лежить
і не зна, чим пахне.
Сміх бере — не можна жити:
Петя жилку тягне.
Одіяло попливло —
Федь не ждав халепи:
Федь подумав, що сповзло,—
потягнув на себе.
Петя смик — і вже спада
гонор задаваки:
Федь під ліжко загляда,
чи нема собаки.
Петя дужче як смикне!
Федір — до порогу:
— Ой, рятуйте! Ой, мене
домовик... за ногу! —
Пирснув зо сміху Панас,
ми — в гущінь бузкову.
Але Федь котушку в нас
вгледів спінінгову.
І кричить:
— Я заявлю!
Так же не годиться!
Я цього не потерплю!
Це робота Гриця! —
А вожатий:

— Знов Гачок?
Знов дійшов до ручки?!
Одіяло на гачок?
Це Гачкові штучки!

Не скінчилося на тім:
за цей жарт поганий
на лінійці нам усім
внесли догани...»

У ПРИРОДІ ВСЕ ВИЧЕРПНЕ, ВСЕ В НІЙ ТРЕБА БЕРЕГТИ.

Але в таборі в цілому —
дружне й радіспе життя.
Не тягло мене й додому,
хоч були в нас і тертя.
Працювали, жартували,
хлопці ж деякі тайком
усерйоз мене вважали
ну, сказати би, диваком.

Є для нас, як подивиться,
що завгодно — їж і пий.
То чому про мене, Гриця,
йдуть чутки, що я скупий?
Бо коли дають нам їжу
(вчинки ці хлоп'ят смішать) --
хліба зайвого не ріжку,
щоб об'їдків не лишать.

Набереться трохи крихіт —
я їх визбираю сам —
і з їдальні мчу на вихід
чи в вікно сипну пташкам.
Те кіно і досі бачу,
що дививсь два дні підряд.
Бачу... телепередачу
про блокадний Ленінград.
— Ну то й що ж? — якось байдуже
Кость плечем на те знизав.
І подумав я: «Ex, друже!» —
І сердито відказав:
— Ой, не знаєш днів таких ти:
діти там по кілька діб
ждали черги — змести крихти,
де на пайки ріжуть хліб...

Я — не скнара й не загреба,
та говорять хлопці так:
«Чи тобі найбільше треба?»
Може, й справді я дівак?

Ще мене останнім часом
(найповіше диво з див)
продражнили свічкогасом,
хоч свічок я й не гасив.
Вже таку я маю вдачу —
в клуб ідем а чи в палац —
коли світло вдень побачу,
вимикач знайду і — клац!

«Свічкогас!» Ввійшло у звичку.
Так здобув нову я кличку.
Був до цього лиш «Гачок»,
нині — ще й гасій свічок!

Часом кажуть гострословці:
— Дріб'язкові ж бо ви, хлопці!
Таж держава в нас багата,
не збідніє від утрат.
Смішно! Що для неї втрата
півдесятка кіловат!
— Не завжди й помітять люди
(бо яка ж то дивина),
як не вимкнутою буде
в когось лампочка одна.
А як кожен лампу кине —
втрат побільшиться в сто крат.
А в масштабах України
це вже стільки кіловат,
що на них завод би цілий
міг робити день і ніч...
То тепер ви зрозуміли
вартість втрачуваних свіч?

Не завжди помітять люди
(бо яка вже там біда),
як з одного крана буде
в когось літися вода.
Ну а що, як кожен кине
крана, — рине як з відра!

А в масштабах України
нам не вистачить Дніпра.—
А Іван: — Таке вже й горе,—
утекло відро води!
Що з Дніпра тече у море,
що із крана йде туди.
— Так очищену ж п'ють люди,—
каже Кость,— на те й споруди
будували очисні...
— А ще ж є артезіани!
— Так і їм же межі є!
— Та на наш вік їх ще стане,—
докидав Іван своє.
— «Стане!» Добре зміркували!
Та якби,— сказав Панас,—
перед нами так гадали,
то не стало б і для нас.

Раз на озері одному
наш Іван нарвав лілей,
але вчинок його цей
не сподобався ні кому.
У незайманості білій
красувались між куги.
А надвечір мав від лілій
лиш посохлі батоги.
Перш за все самі дівчата,
для яких зірвав квітки,
не могли про це мовчати
і взяли його в «штики».

Муся каже:

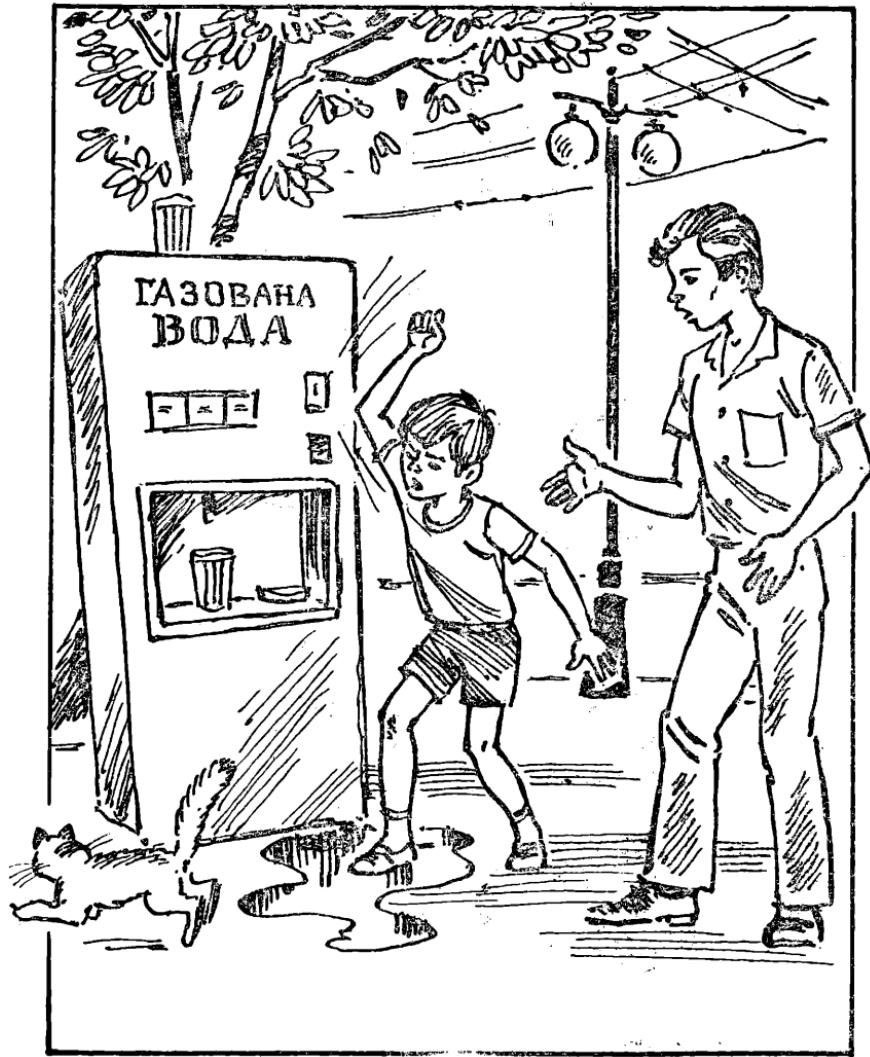
— Рвуть потиху
отакі дурні, як ми.
А вони в Червону книгу
вже занесені людьми.
Пам'ятаєш, як, Іване,
нам учитель говорив:
виду певного не стане —
і в природі вже прорив,
бо в навколишній природі
все — доцільноті зразок.
А порушиш цей зв'язок —
то добра чекати годі!

Сперечались цілій вечір
беручкі, палкі, тверді.
І постали різні речі
в світлі іншому тоді.
Хай одного коліщати
в механізмі не стає —
і уже природа-мати
вимагає захищати
середовище своє.

Коли ставлення пестерпне,
будьмо пильні — я і ти.
У природі все — вичерпне,
все в ній треба берегти.

ПРО ДОБРО НАРОДНЕ ДБАЄМ

В школі з нашого загону
вся завзята дітвора
узялась за охорону
всенародного добра.
І на вулиці, і в школі,
і в самім дворі у нас
Боря, Ната в новій ролі,
Кость, Микола і Панас.
Біля школи, край майдану,
автомати для води
(і куди тій, що з-під крана!),
пити бігаєм туди.
Та при першій же невдачі
і псують їх нетерплячі.
Кине хтось, як і годиться,
мідяка, схотівши пить,
але хитра ця «криниця»
тільки піною шипить.
На перерві підлітає
шестикласників юрба.
Вже цибатий калатає,
кулаками б'є. Ти ба!
— Що ти гупаєш, Андрійку?
— Хай моє оддасть назад!
— Ти подумав? За копійку
роздбиваєш автомат!

Ну навіщо ці дурници?
Виклич майстра із крамниці!

Про добро народне дбаєм:
в кабінетах доглядаєм,
щоб спритняга-молодець
не порізав де стілець.
Пильно стежимо, все бачим
у автобусі, в кіно,
на майданчику дитячім,
де ми шефствуєм давно.
Часто вслід Панаску, Борьці
чи й усім нам взагалі
кине хтось:
— Ростуть дозорці,
хазяї землі!

НЕ В ІМЕННІ СУТЬ

Може, вредний я і впертий,
може, чимось і чудний —
так зате ж я і одвертий,
так зате не потайний.
Може, я і непрактичний,
може, ще й невдаха в чім,
так зате ж самокритичний
і прямий передусім...
Тим-то й виніс я на люди
стільки різних таємниць...

Щиро вірив, що не буде
з мене діла, раз я Гриць!

Для малих і для дорослих
ким я тільки не бував:
Гриць — невдаха, Гриць —
непослух,
Гриць — розсява із розсяв.
В школі вчився на «абияк»,
був, як кажуть, сірячок.
Але все ж поズувся трійок,
бо на те ж я Гриць Гачок!
Тож і відповідь єдина,—
це підкresлюю вам я:
у житті сама людина
зavойовує ім'я!

КИМ БУТИ?

Скільки літ мене батьки
до одвірка міряли,
поки вибехавсь такий —
ледь самі повірили.

— Ну, Григорію, — в мій бік
батько цілить вусами, —
ти — дорослий чоловік:
що робити мусимо?

Дід Гаченко власну путь
вів при плузі, істику¹.

Я — юрист. А ти, мабуть,
підеш в журналістику? —
Мати злегка повела
зачіскою пишиною:
— Журналістика була
й буде вік престижною!

Я їм — жартами на те:
— Та чого ви спішите!
Знайдем фах і про запас:
хімія... ботаніка...
Ще ж ходжу у восьмий клас,
то до чого ж паніка?

А признатися, по суті,
я ж то й справді на розпутті...

В журналістику піти?
Ох, дороги звивисті!
Мусиш бути здібним ти.
А мої можливості?
Хто малює, грає з малку —
в того фах уже в руці.
Хоч і тут, як кажуть, палка
може бути на два кінці.

---

¹ Істик — паличка з залізним наконечником для очищення лемеша або чересла в плузі від прилиплої землі.

Бо не раз казав мій тато:
в школі геніїв багато.
І не те, що там деінде,
а суцільні вундеркінди!

Переконана Марина,
що вона в нас — балерина.
Розмовляв якось я з нею
і спитав граційну фею:

- Ти чому обрала фах цей?
- До душі цей,— каже,— фах:
там ні формул, ні реакцій,
діло,— каже,— все в ногах!
- Балерина — вид, постава!
Лине сценою, як пава,
дріботить тобі, як строчить,
що їй голову морочить! —
- Запитали у Панаса:
- Ким же будеш ти, Панас?
- Продавцем,— сміється,— м'яса,
як Борис Пациора в нас!
- Та найкраще, слово честі,
керувати в якомусь тресті! —
Федь на себе натяка
(ми вже знаємо Федька).
- Марно ці щаблі драбини
ти,— кажу,— облюбував.
Я й керма веломашини
ві за що б тобі не дав...

Муся Гуска хоч куди
згодиться охоче:
— Хочу,— каже,— я туди,
куди мама хоче! —
Ну, а Натка-акробатка
залишиться, певно, тут.
Як не в цирк поступить Натка —
в фізкультурний інститут!..

«А ДАЙТЕ Я!»

Скориставшись вільним часом,
через греблю на ставу
на екскурсію всім класом
ми пішли у ПТУ.

Ах, які верстати гарні!
В залі їх — по три, по п'ять.
І свердлильні, і токарні,
навіть фрезерні стоять!

Всі верстати, всі ці зали
нам охоче показали.
Он і майстер учня вчить,
як точніш деталь точить.
А той учень — Лукачеша!
Я ще й мав із ним конфлікт,
бо подумав, недотепа,

що зламав нам хлопець ліфт,
і підняв такий гармидер
(детективна сліпота!):

— Ти,— кричу на нього,— видер
мікрофонного щита! —

А тепер якась хвилина,—
лиш замішання німе.

А тепер, дивлюсь, хлопчина
набундючивсь, губи дме.

— А ввімкни верстата, сину,—
бородань до молодця.

Той ввімкнув, і стружка синьо
завихрилась з-під різця.

Заспівало, завертілось —
бліскавична крутія.

А мені ой як хотілось
попросить: «А дайте я!»

Аж позаздрив я хлопчині...
Ось минає два-три дні —

і повірте, як дитині,
поточить кортить мені.

Захопившись з перших кроків
(вдачу знаєте мою!),

йду сюди після уроків,
Лукачепу застаю.

Знову він коло верстата
з непроникливим лицем.

І деталь якась хвостата
замелькала під різцем.

Ти диви: модель ракети!

— Дай... на пробу... поточу!

— Е-е, не вистачить кебети! —

Я дивлюся і мовчу...

Йде сам майстер — злий щось наче,
зараз так і пугоне.

Коли він:

— Кортить, юначе,
поточить? — пита мене.—

Якщо маєш ти охоту,
то приходь у цю суботу...

Я не вірю власним вухам —
в сні це все чи наяву?

І в суботу одним духом
мчу в те саме ПТУ.

Ні хвилинки не прогавив:
майстер тут як тут — за мить
до станка мене поставив,
показав, що, як робить.

Потім каже крутолобий:
— А тепер ти сам попробуй!

Я різець навів на смужку,
бачу першу власну стружку.
Захурчало, заспівало.

Серце тъхнуло, опало.
Вся деталь береться смужками
під різцем, як щось м'яке.

Грає райдугами-стружками —
задоволення ж яке!

Майстер глянув: — Діло буде!
З тебе,— каже,— будуть люди!

КОНКУРС ТОКАРІВ

Ну, ось і чверть скінчилась славно.
Та іспит я новий зустрів:
організовано недавно
районний конкурс токарів.
І досі дивно, як згадаю,
ну, слово честі, щось смішне:
чи жартома, чи й сам не знаю —
туди запрошено й мене.
Хоч майстер наш казав: путяще
точу (бо я ж попоходив),
мовляв, за Лукачепу краще,—
яких нема на світі див!
Але про приз і думатъ годі
мені, Гаченкові-Гачку.
Ну, що ж, іще раз при нагоді
на справжнім поточу станку!
Прийшов, дали всім нам завдання:
деталь — конічна шестірня
(забільшки з ліліпут-горня!),—
ну, й приступив до виконання.

Хоч зиркають мої сусіди
на мене, як на хлопчака,—
роблю спокійно — дітись ніде —
потрібна виточка тонка.
Точу, нікому зла не зичу,
вже синя стружка йде, як шовк.
Під носа пісеньку мугичу,
що «не страшний нам сірий вовк».

Здали деталь. Ніхто не знає,
що й як — в напрузі токарі.
А на підмостках засідає
суворе заводське жюрі.
Ділить місця вони взялися,
а справа, видно, не проста.
Сидять і сивоусі, і лисі,
в одного — Зірка Золота.
Ще ходять юрби коридором,
ще чути репліки там-сям:
той «здав пізніш», а той «на сором,
не впорався із завданням»...
А я, відчувши добру втому,
лишивши спостерігачів,
пішов собі тихцем додому,
бо ще ж уроки не повчив.

ТИ БА, ЯКІ У НАС ДІЛА!

Йду в понеділок я до школи,
спав конкурс, як гора із пліч.
Стрічають, бачу, як ніколи —
аж здивувався: в чому річ?
І чую: — Ось він, винуватець! —
Напевне, щось уже стряслось.
Почнуть ізнову прискіпатись.
Підходжу — крики: — Ось він, ось!
Гачок! — їдять мене очима.—
Нікому спуску не дає.—
Дивлюсь — директор теж між ними.
«Десь я вшелевкавсь. Так і є!»
Але директор не сердитий —
і в цьому сумніву нема.
— Так ось наш токар знаменитий! —
до мене мовить жартома.
З газетою в руках, вітає:
— Ну, молодець! Читав і я.
Що ж,— каже,— сумніву немає.
Ось ти уже й здобув ім'я.
Читай-но: «Переміг Григорій
Гаченко...» Ба, чия взяла!
Ну, хоч бери бригаду створюй...
Ти ба, які у нас діла!
— А що ж,— почав я,— створим...
точно! —

Та засоромився й замовк.
А серцем чую остаточно,

що «не страшний нам сірий вовк»!
Здавалося б, яке вагання?
Я не хитрун, не легкобит! —
раз є в душі моїй бажання,
то буду токарем — і квит.
Якщо ж це успіх тимчасовий,
токарства, доле, не підсовуй.
Про це подумати треба строго
і треба зважити сто разів,
хоч сильно все-таки до нього
хитнулась шалька терезів.

ЗМІСТ

Клічак В. Незнищене диво калинове 5

УПЕРТИЙ ГРИЦЬ

Грицева мрія	12
Мимовух	13
Турботливі друзі	15
Сашко Замазура	16
Упертий Гриць	17
Про Івасика	19
В лісі	20

ДИВО КАЛИНОВЕ

Вогнище родинне	24
З одного джерела	26
Найдорожче	27
Вічно жива	27
Веселковий розмай	28
Духмяний дивосвіт	30
Рідне слово	32
Клумачний словник	32
Із прадавнього коріння	38
Дорофей	40
Говори, Яшко, іще розказуй!	41
На кожнім кроці	43
Собіпов співас	44
Загадка дитипства	46
Гуси	47
Чудесні барви	49
Михайло Свєтлов читає Руданського	50
Невмирунцій рушничок	51
Злигки золоті	53

Це ж як вірш!	55
На уроці математики	57
Дів слово!	58
І якби моя бабуся встали	59
Як цар повелів	62
Веселе слово	64
Маленькі посестри	65
Чи важко розгадати?	67
Випадкова назва	68
Про півня	69
Мамут	71
Тлумачний словник	73
Щоб дужче світом дорожити	75
Що значить слово «значить»?	77
Хліб і слово	78
Коли забув ти рідну мову	79
Дивне розмайття	80
На горі Тарасовій	81
Диво калинове	84

ПТАШИНІ ГОЛОСИ

Дивний кошик	86
Пригода в саду	87
Красень дятерл	89
Гулі мої милі	90
Тroe голуб'ят	92
А чи винен журавель?	94
Над рікою	96
Одуд	98
Перепел	99
Звідки дуб у сосніку?	100
Шишкар	101
Снігурі	102
Як сойка бабусю підвела	102
Про горобчика-молодчика	104

Не розгубився	105
Хоробрий водолаз	107
Знайшли лелеку	108
Пісенька про куличка	111
Швидка допомога	112
Доки будеш ти, Кіндрате, птичі гнізда видирати?	113

ЛІКАРНЯ В ЗООПАРКУ

Незвичайна лікарня	116
Лікар дядя Вова	118
Поні	120
Пума	121
Мишко занедужав	122
Чого плакала жирафа?	124
Кенгуру	125
Південної гостя	127
Не помирились крокодили	128
Бегемот	129
Пре слона	131
Тигриця трапила в біду	134
Лікувальні ванни антилопи Канні	135
Примхливий верблюд	137
Іде перебудова	138
На волі	139

ПОЕМИ

Сад на Лисій горі	142
Веселий Кут	173
Гриць Гачок	200

Білоус Д. Г.

Б61 В класі і в лісі: Вірші та поеми: Для мол. шк. віку / [Передм. В. Й. Клічака]; Худож. В. М. Мануйлович.— К.: Веселка, 1990.— 247 с.: іл.

ISBN 5-301-00743-2

Вірші та поеми відомого українського радянського поета і перекладача, лауреата Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка та республіканської премії імені М. Рильського, про рідний край, про життя школярів, рідну мову, її красу й неповторність.

4803640202—187
Б ————— 143.90.   ББК 84 Ук 7
М 206(04)—90

Литературно-художественное издание

Билоус Дмитро Григорьевич

В КЛАССЕ И В ЛЕСУ

Стихи и поэмы

(На украинском языке)

Для младшего школьного возраста

Художник Мануйлович Валерий Николаевич

Предисловие Кличака Василия Иосифовича

Киев «Веселка»

Завідуючий редакцією О. С. Шевченко

Художній редактор Д. П. Присяжнюк

Технічний редактор К. П. Дворська

Коректор А. В. Василюк

ІБ 5328

Здано на виробництво 15.10.89. Підписано до друку 15.03.90. Формат 70×108/32. Папір друкарський № 1. Гарнітура звичайна нова. Друк високий. Умовн. друк. арк. 10,85+0,35 вкл.=11,20. Умовн. фарб.-відб. 12,51. Обл.-вид. арк. 8,61+0,39 вкл.=9,0. Тираж 50 000 пр.

Зам. № 24. Ціна 55 к.

**Ордена Дружби народів видавництво «Веселка»,
252655, Київ, МСП, Мельников, 63**

**Білоцерківська книжкова фабрика,
256400, Біла Церква-400, К. Маріка, 4.**

55 K.

